

ANTE JAKIĆ

POVRATAK
U DJETINJSTVO

Ante Jakšić
POVRATAK
U
DJETINJSTVO

POVRATAK
U
DJETINJSTVO

zkv.h.org.rs

Biblioteka »ŽETVA« — Broj 1.

1968.

Izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda,
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.

Tisak »Epoha«, Zagreb

ANTE JAKŠIĆ

POVRATAK
U
DJETINJSTVO

Ilustrirao Josip Martinko

PROF. BELA
EX LIBRIS
GABRIĆ

zkh.org.rs

UČITELJICA

Kao iz daljine čuo sam mamin glas, ali mi se nikako nije dalo da otvorim oči. Bilo mi je tako ugodno da bih najradije još ležao u krevetu i predavao se snu, ali mama je podigla dunju i uzela me za ruku:

— Hajde, diži se! Već je vrijeme da ustaneš!

Glas joj je sada bio jasniji i razgonio je onu tananu magličastu mrenu koja mi je otežavala očne kapke. Otvorio sam oči, pogledao je i opet sam se htio okrenuti na drugu stranu, ali ona me je uzela za ramena i uspravila u krevetu unoseći mi se u lice:

— Valentine, sinko! Vrijeme je. Ne možeš više. Zar ne znaš što je danas?

Sjedio sam pognute glave i gledao preda se sve više dolazeći k sebi. Kosa mi je, onako nepočešljana, pala preko čela, usta su mi se široko otvorila i udahnula zrak koji je mirisao po kuhanom mlijeku i pečenoj lepinji.

— Hajde, brzo se umij, jedi, pa da te vodim!

Tek sada sam se sjetio na što je majka mislila. Dakle, ipak je došao dan koji sam toliko iščekivao. Što je bilo daleko, došlo je blizu. Učinilo mi se kao da to nije zbilja nego da još sanjam. Ali pred sobom sam vidio mamu, vidio sam kako me srdačno gleda i odlazi po vodu. U sobi je svjetlo i razabirem svaki dio na slici koja visi na zidu.

Dakle, ipak je došao i taj dan!

I tek sada u meni se počela buditi prikrivena radost koju sam kao slutnju dugo vremena nosio u sebi. Danas ću poći prvi put u školu, danas ću i ja postati đak! A to nije

šala! Do sada su me drugovi na ulici smatrali balavcem i da nisam ni za što, jer još ni u školu ne idem. Oni koji su već bili đaci držali su se ozbiljnije i često su se pravili vrlo važnim. I ja sam želio da budem kao oni da bih se mogao s njima družiti. Pazio sam na svaki njihov pokret i na riječi nastojeći da sve to upamtim i da ih podražavam.

Ali, u ovo svjetlo, koje me je sada obasjavalo, uvlačile su se tamne sjenke brige. Kako će mi tamo biti? Kako će me učitelj primiti i hoće li i mene često tući kao što je tu kao starije učenike? I to novo, još nepoznato, upravo zagonetno, nije mi dopuštalo da se posve predam radosti.

Kada je mama ušla s kantom vode u ruci i postavila lavor na stol, sjedio sam još na istom mjestu i gledao preda se. Vidio sam kako je tanak mlaz potekao kroz cijev na kanti i kako se u hladnoj vodi posve rastopio u lavoru.

— Dobro, a što je to s tobom? rekla je mama i ozbiljno me pogledala.

Ja sam polako ustao i prišao k lavoru.

— Zar si zaboravio da ćeš danas u školu?

Iz njezina sam glasa razabrao da je ovo moje ponašanje zabrinjuje. Barem se meni tako činilo.

— Sada ću! — rekao sam i raširio prste u lavoru. Hladan srh prešao mi je preko vrhova prstiju i raširio se preko dlanova strujeći naviše. Tek sada sam se umio i posve došao k sebi. Obukao sam očišćene i namazane opanke, nov prsluk, a na glavu sam stavio i nov šešir. Mama je htjela da izgledam što ljepše, a to se vidjelo i po tome što se posebno pozabavila mojim oblačenjem. Nekoliko puta me je ispod oka pogledala kao da se i sama htjela uvjeriti da ću danas prvi put poći u školu i da postajem pravi đak. Oči su joj bile pune sjaja, posebna toplina se iz njih zračila i u mene ulivala samopouzdanje. Eto, i njoj je drago, što ću i ja u školu! Kakvog li već ima velikog sina!

U dvorištu je otac tovario đubre u kola. Kada me vidio ovako dotjeranog, spustio je vile i rukom zabacio šešir na zatiljak:

— A, gle đaka! E, pa neka je sretno!

Dok sam uz mamu išao ulicom, držao sam se vrlo ponosno. Pazio sam hoće li me koji šmrkavac ugledati kroz prozor ili pred kapijom. Uvijek se mogao vidjeti poneki mališan, onako trbušast, u kratkoj košulji, bos, s prstom na ustima. Ali sada nijednoga nije bilo, kao da su se za inat povukli da ne vide kako sam ponosan.

Škola se nalazila nasred sela. Pred njom su se razgranala drveta i grane su vrhom listova doticale same prozore. Čim sam stupio pod ova stabla, zadrhtao sam i usporio korak. Nadao sam se da ću pred školom ugledati djecu kako skaču i čuti kako galame, ali, na moje iznenađenje, nije bilo nikoga. Kamo su otišla i gdje su? Zar je moguće da danas nema škole? Zar smo se prevarili? Međutim, odjednom se iz škole čuo strog glas. Nekako suho i ledeno drhtao je u zraku i razbijao se o zidove.

Ni u hodniku nije bilo nikoga.

Stali smo i oglédali se.

Poslužitelj se pojavio s metlom u rukama:

— Koga tražite?

Mama je prihvatila okrajke marame kao da će ih bolje pritegnuti i nakašljala se:

— De vela sam maloga u školu.

Poslužitelj je desnom rukom pritisnuo metlu pod pazuhu, potegao lulu iz džepa, unio kamiš u usta i duhnuo. Onda je, okrećući kamiš pod nosom, izustio:

— A, tako!

Gledao sam ga i nisam mogao shvatiti kako hladnokrvno može obavljati taj posao.

— Gdje je učitelj? pitala je nestrpljivo mama.

— U učionici. A gdje bi i bio?

— U kojoj sobi?

— Evo u ovoj! pokazao je poslužitelj lulom i dodao: — Kakav je to đak koji već prvog dana zakašnjava!

Tek sada se njegov pogled otvoreno zaustavio na mami.

— Zar je moguće da sam zakasnio? Što će mi sada reći učitelj?

Tjeskoba mi je obuzela cijelu nutrinu. Ova tišina u hodniku učinila mi se još većom i muklijom.

U učionici se opet čuo učiteljev glas. Nisam mogao ništa razumjeti. Gledao sam čas u mamu, čas u poslužitelja. Najradije bih otišao kući, pobjegao, da više nikada ovamo ne dođem.

Mama me iznenada uzela za ruku i povukla. Pokucala je na vratima i uhvatila za kvaku. Odjednom sam se našao pred katedrom na kojoj je stajao učitelj s prutom u ruci. Kosa mu se nakostriješila i, onako visok i pognut, činio mi se kao pijetao kada se zalijeće u napad.

Mama je rekla:

- Dovala sam Valentina.
- Da. Vidim — promrmljao je učitelj.
- Nisam prije dospjela.
- Dobro. Drugi put neka dođe ranije.
- Doći će — obećala je mama, pomilovala me po obrazu i otišla.

Učitelj je sio za katedru i nešto tražio po knjizi. Stajao sam kao osuđenik. U klupama su sjedjeli dječaci i djevojčice. Sjedjeli su uspravno kao svijeće i držali ruke za leđima. Nisam znao što da učinim. Svi dječji pogledi bili su uprti u mene. A učitelj traži nešto po knjizi i ne gleda me; kao da me ni nema, kao da je na mene zaboravio. Da je sada ovdje mama, bilo bi mi ipak lakše. Ali ovako sâm pred katedrom, jedva sam čekao da nekamo odem, samo da ovdje ne stojim i da svi u mene ne gledaju. Odjednom, učitelj je podigao glavu i pogled mu se na meni zaustavio. Iz očiju sam mu pročitao da se tek sada sjetio da ovdje stojim. Pogled mu je bio prodoran i hladan. Nisam znao kamo bih pogledao. Bojao sam se toga strogoga, smrknutog lica. Međutim, u oči mu je ušao neki meni nepoznat sjaj i prelio mu se po obrazima.

- Slušaj, ti mali! Zar možda imaš vrapca pod šeširom?
- obratio mi se i gledao podrugljivo.

U klupama se čuo smijeh. Tek sada sam se sjetio da sam zaboravio skinuti šešir. U obraze mi je udarila vatra. Učinilo mi se da će se poda mnom otvoriti zemlja i da ću pasti u provaliju. Sve se okolo mene okrenulo. Najradije bih pobjegao, ali noge su mi bile tako teške kao da nisu moje.

Nisam smio pogledati učitelju u oči. A ni prema klupama nisam se smio okrenuti.

— Kada ulaziš u učionicu, treba skinuti šešir. Nisi valjda u štali. Jesi li razumio?

— Jesam — jedva sam promućao.

— A sada — počeo je on i pogledao po razredu. Tražio je pogledom mjesto gdje ću sjesti.

Najzad je rekao:

— Hajde, sjedi ovdje!

Rukom mi je pokazao klupu.

Neko se opet nasmijao. Još više sam se zbunio. Nisam očekivao da će me poslati u prvu klupu u kojoj nitko nije sjedio. Iako nisam išao u školu, već sam imao priliku da od drugih čujem da je prva klupa magareća klupa. I sada da ja tu sjedim!? Oči su mi se napunile suzama, i sve je okolo mene postalo mutno. Pošao sam prema klupi kao da nosim ogroman teret na leđima. Nikada, ni u snu nisam sanjao da će ovako započeti moja škola. Prvoga dana i već u magarećoj klupi! Ne, to nikako nisam očekivao.

Učitelj je nešto govorio i onda pisao po ploči, ali ja nisam ništa razumio. Nisam mogao doći k sebi. Neprestano su mi u ušima zujale učiteljeve riječi: — Zar možda imaš vrapca pod šeširom?

Kad je počeo odmor, a djeca pošla da se igraju u dvorištu, sjedio sam u klupi kao osuđenik. Nisam smio da podignem glavu i da nekome otvoreno pogledam u oči. Činilo mi se da bih u svakom pogledu otkrio podrugljiv smiješak.

Neko mi je s vrata viknuo:

— Izlazi iz razreda!

Začudo sam gledao kao da se to nije odnosilo na mene. Tog trenutka sam želio da me nitko ne vidi i da nikome ne smetam. Ali glas je postao jači:

— Izlazi! Ako dođe učitelj, bit će zlo! Zar ne znaš da u razredu ne smiješ biti za vrijeme odmora?

Ostao sam i pogledom potražio svoj šešir. Nigdje ga nisam vidio. Da mi ga neko već nije odnio? Kako ću kući bez šešira?

I drugi dječak se pojavio na vratima i došao k meni.

— Što tražiš? — upitao me.

— Šešir.

— Pa eto ti ga za leđima na klupi.

— Gdje?

— O ljudi, pa razumije se da ga nisi vidio kad si na njemu sjedio.

I zaista, poda mnom je ležao šešir. Bio je sav izgužvan. U zabuni, kada me je učitelj bio poslao u klupu, sio sam na šešir, a da to nisam ni primijetio. Ovo me je dovelo u još veću zabunu.

Kad sam toga dana došao kući, nastojao sam da mama ne opazi da sam žalostan i da mi je škola omrznula. Ali nisam se mogao dugo svladavati, nisam se mogao pretvarati. Ona je opazila da se u meni nešto zbiva pa me pitala:

— Što ti je?

Okrenuo sam glavu da se ne bih susreo s njenim pogledom:

— Ništa.

— Kako ništa, kad ti vidim po licu da nešto mora biti.

Osjetio sam kako mi se u prsima nešto teško skuplja i kako se penje naviše. U grlu me stezalo. Suze samo što nisu udarile na oči. Opet sam se sjetio svega onoga što mi se dogodilo u školi. Pomisao da ću opet morati tamo ići još više me je mučila.

— Da te nije netko tukao? — pitala je mama i pomilovala me po kosi.

— Nije, nitko me nije tukao.

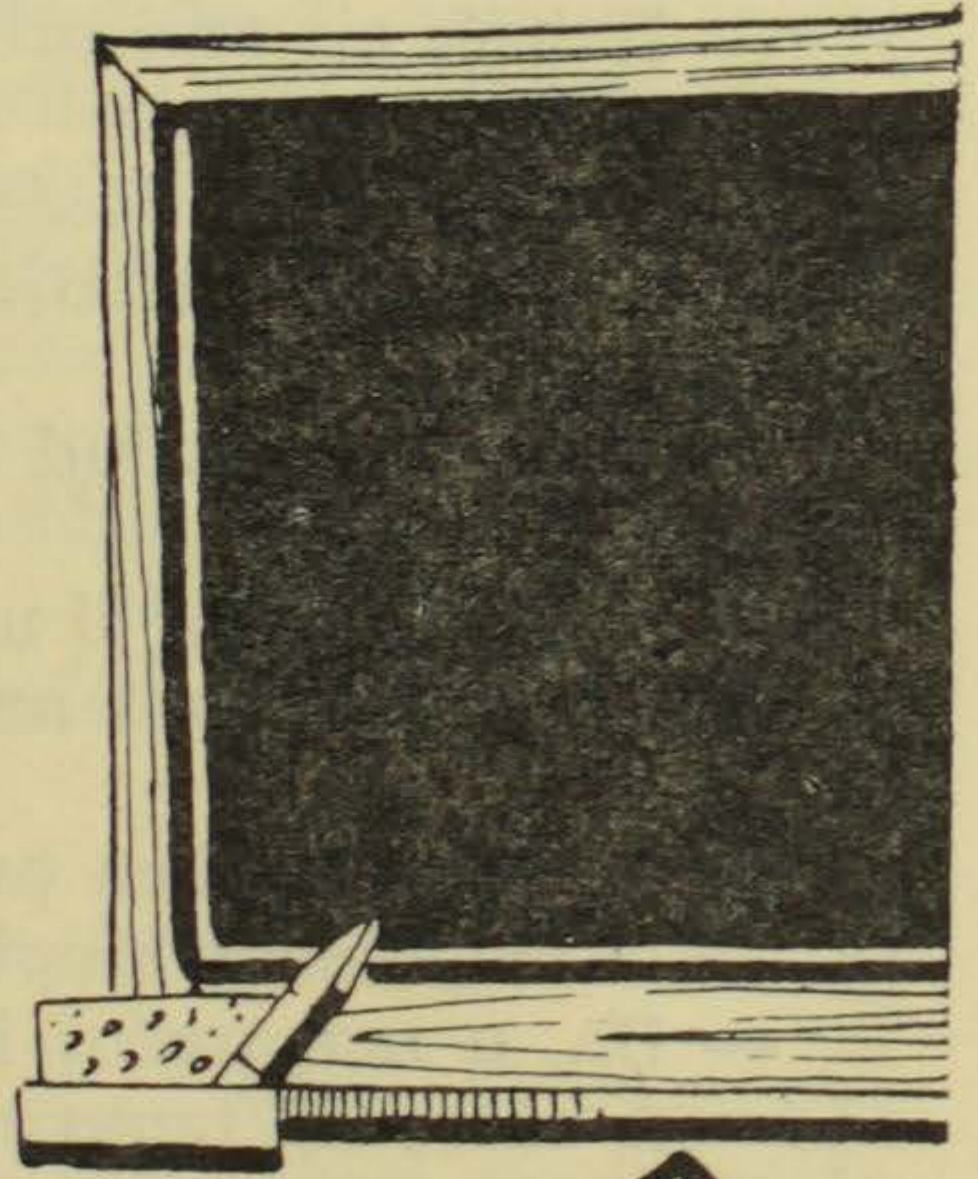
Njena je ruka bila tako ugodna, puna saučešća i nježnosti.

— Nešto ti mora biti.

Ja više nisam mogao izdržati. Briznuo sam u plač. Sve ono što mi se do sada sakupljalo u grudima, što me je mučilo, htjelo je da se sada oslobodi. Od grcanja nisam mogao doći do riječi.

Kada sam se malo primirio i rukama obrisao oči, sio sam na stolicu i rekao:

— Neću više u školu! Neću više tamo pa makar me ubili!

zkv.h.ory.rs

I zbilja, toga trenutka valjda bih bio sretniji i da me ubiju, samo da tamo više ne idem.

— Toliko si se radovao školi, a sada odjednom ovako! I to već prvoga dana! — čudila se mama.

— Neću više tamo.

— Dobro, ali reci mi zašto nećeš?

— Neću, ne mogu!

— Eto ti sada! Nećeš, ne možeš, a jedva si čekao da postaneš đak. I sada odjednom ovako! Tome se ipak nisam nadala.

— Nisam valjda lud da tamo idem. Nisam ja najgori u razredu.

— A tko kaže da si najgori? Po čemu bi bio najgori?

— Kako da nisam najgori kad sjedim u magarećoj klupi!

Preko mamina lica prevukla se tamna sjenka.

— U magarećoj klupi?

— Da, u magarećoj klupi!

— A zašto da tamo sjediš?

— Ne znam.

— Da nisi možda nešto napravio? A?

— Nisam.

— Onda ništa ne razumijem.

Mama se zamislila i najzad rekla:

— Dobro, već ću ja vidjeti što je to.

I u njenim sam riječima razabrao gorčinu i da je uvrijeđena. Više mi nije ništa govorila. Predvečer je povezala novu maramu i pošla u selo. Kamo je naumila, nikom nije rekla. Kada se vratila, prvo je bilo:

— Nećeš više sjedjeti u magarećoj klupi.

Po svemu sam vidio da je bila kod učitelja. Što li je s njim govorila nikada nisam doznao. Sutradan, kad sam došao u školu, učitelj me premjestio u treću klupu. Ali mene više ništa nije vuklo u zgradu gdje se nisam smio ni maknuti. Svakog dana škola mi je postajala sve veći teret. Smišljao sam kako da je se oslobodim. Neki drugovi su odlazili pod most mjesto u školu. Tamo bi dočekali da se obuka završi pa bi se vraćali kući kao da su bili u školi. Dakako da

su se ljuto zaprijetili svakome kome bi i palo na pamet da ih oda. Mislio sam da im se i sam pridružim, ali sam ipak odustao od te namjere. Bojao sam se da bi me neko mogao odati. Što bi mi rekli kod kuće, a što bi uradio učitelj kad bi otkrio prijevaru? Zamrzio sam i knjige i nisam ih htio ni pogledati. Ujutro, kada bih morao u školu, bilo mi je najgore. Mama me je često puta hrabrila i tješila, i ja sam teška srca odlazio kao da idem na robiju. Činilo mi se da će ovo ovako vječito trajati i da mi više nema ni izlaza ni spasa. Ali jednoga dana ipak sam pošao pod most da bih se tamo igrao i poslije obuke s drugim đacima vratio kući. Ali, na našu nesreću, neko je dojavio učitelju i on je poslao podvornika da nas dotjera u školu. Razumije se da smo se razbježali netom smo ga iz daljine ugledali. Ali Pavle Stanić mi je pred kućom rekao:

— Učitelj zna sve.

— Pa neka zna! Vrlo važno! — pravio sam se hrabar, a onamo srce mi je bilo u petama.

— Vidjet ćemo što će sutra biti! — dodao je Pavle praveći se važnim, kao da u najmanju ruku stoji do njega što će učitelj uraditi. Ali to njegovo — sutra — leglo mi je na dušu i pritiskalo je kao težak kamen. Možda će učitelj pozvati roditelje i obavijestiti ih što smo učinili. I zato, te večeri, kad bih čuo kako neko prolazi ulicom, sve mi se činilo da će se otvoriti vrata od ulice i da će se na njima pojaviti podvornik. Strepio sam od svakoga šuma. Sav sam se pretvorio u uho. Ali kad podvornik nije došao i kad sam se s te strane smirio, počela me mučiti misao što li će sutra biti sa mnom kad se budem pojavio pred učiteljem! Kako će me dočekati i što će učiniti? Batine mi zacijelo ne ginu. Prevrtao sam se u krevetu i nisam mogao usnuti. Sam sebi sam predbacivao što nisam bio u školi. Ali mučila me i misao: kako to da baš sada, kada sam ja izostao, učitelj dozna i da se zaprijeti! U mislima sam obnavljao sve što sam toga dana vidio. Tako sam jasno vidio i most, i vodu kako se pjenuša, i drugove koji se igraju. Slika je bila tako jasna kao da se sve to sada događa pred mojim očima. Na svu nesreću, mama je opazila da ne mogu usnuti pa me pitala:

— No, kako je danas bilo u školi?

Protrnuo sam. Prvo što mi je prostrujalo mislima, bilo je: zašto me to baš sada pita? Nije li možda nešto doznala pa me kuša? Bio sam na sto muka. Što da joj odgovorim? Da joj kažem istinu, sve onako kako je bilo? Ili da prešutim? U meni se vodila borba. Pa ipak, nisam imao toliko snage da joj se povjerim. Rekao sam:

— Bilo je dobro.

Ali, čim sam to izgovorio, pokajao sam se, jer sam pomislio da će mama ipak sve doznati. I onda će vidjeti da sam lagao. Kako ću joj pogledati u oči, kako će mi ubuduće moći vjerovati? Ne, nisam dobro učinio. Da joj kažem da sam lagao? Učinilo mi se da je sada kasno. Laž je izrečena i sve je gotovo.

— Da li te je što pitao? — produžila je mama.

— Nije.

U sobi je nastala takva tišina da se jasno čulo kako kuca sat na zidu.

— Morat ću opet otići k njemu — rekla je mama i uzdahnula.

Sav sam protrnuo.

Mislio sam: gotovo je. Ona zna sve. Sve joj je poznato. Eto, ići će i k učitelju, zacijelo ju je pozvao. Otkriven sam, uhvaćen u laži. Osjećao sam kako su mi obrazi gorjeli. Ali, ako zna, zašto mi ništa ne govori, zašto mi ne kaže da sam slagao? Sumnja me strašno mučila. Ako je učitelj nije pozvao, zašto namjerava da ode do njega? I uzdahnula je. A zašto? Zacijelo zato što je vidjela da je želim prevariti. Do sada nisam imao običaj da lažem.

Ujutro, kada sam se probudio, u sobi je vladao polumrak. Slike na zidovima bile su sive, teške, kao da su ležale pod vlagom. Stakla na prozorima bila su mutna i mokra. Noćas je padala kiša. Osjećao sam u svem tijelu umor. Nije mi se dalo da ustanem. Prvo čega sam se sjetio bilo je: opet moram u školu! Moram opet pred učitelja. Izvukao sam se iz kreveta i prišao k vratima koja su bila otvorena. U dvorištu je bilo sve mokro. Učinilo mi se da je lišće na kruški teško, kao da je od olova. U svinjcu je roktala krmača. Negdje se čuo i govedarov rog. Otac je s bunara nosio konjima vodu.

Mačka je sišla s peći i prešla preko praga. Nebom su se vukli oblaci.

Sio sam na stolicu i pognuo glavu.

Mama je došla i zaustavila se preda mnom.

— Kako to izgledaš? Što ti je?

Pomaknuo sam se na stolici. Resko je zaškripala.

— Boli me glava.

— Blijed si.

— Boli me glava — ponovio sam ne dižući pogled.

Ona mi je stavila ruku na čelo.

— Pa nije toplo. Nemaš vrućicu.

— Ne znam, nije mi dobro.

Pogled joj je bio brižan.

— Proći će to. Evo doručkuj pa će ti biti bolje.

— Ne mogu. Ne jede mi se.

— Nešto ipak moraš jesti. Ne možeš gladan u školu.

— Kako ću u školu kad mi nije dobro? rekao sam nezadovoljno.

Ona je časak šutjela.

Onda mi je opet spustila ruku na čelo.

— Ipak bi mogao ići. Proći će to.

Vidio sam da sumnja u moje riječi. Eto, mislio sam, ne vjeruje mi. I kao da sam se uvrijedio, izustio sam:

— Pa dobro, idem. Ne moram ni jesti.

— Ako ti je zaista slabo, nemoj ići.

Zračak svjetla sinuo mi je u duši.

— Ali onda moram otići i reći učitelju da si bolestan.

Zračak svjetla se ugasio.

Nisam nikako htio da ode u školu. Ne, to nikako ne smije učiniti. To se mora spriječiti. Tamo bi joj učitelj sve rekao.

— Kada baš želiš poći ću! — rekao sam i ustao.

— Ne, ne moraš ići.

— Neka, ići ću. Valjda će mi biti bolje.

Popio sam šalicu mlijeka i pošao.

Ulica je bila pusta, blatna. Vjetar se zaplitao u granju i hladno je šumio u lišću. I kapi kiše su slijetale i udarale me po čelu. Ali meni sada do njih nije bilo stalo. Ništa me nije

zanimalo. Neka hladna praznina zaledila se u mojoj nutrini i išao sam kao osuđenik koji je bio posve načistu što ga očekuje. Sve je preda mnom bilo mutno i mračno. Bio sam svjestan da idem u susret zlu koje se nije dalo izbjeći. Već sada sam u mislima vidio učitelja kako ulazi u učionicu, sjeda za katedru, gleda svjetlucavim pogledom i traži svoju žrtvu. Ruka mu se sama primiče k prutu koji mu je s desne strane na katedri. Oh, tko li je samo izmislio školu i učitelje, kome je bilo stalo do toga da se djeca muče, da im se zagorčuje život!

Kada sam ušao u učionicu i sio na svoje mjesto, pogled mi je stalno počivao na vratima. Dok su drugi ponavljali lekciju, ja nisam ni mislio na nju. U jedan mah bilo mi je već krivo što nema učitelja, što se sve to ne svršava što prije, kada se već ne može izbjeći. Ali, kao za inat, učitelja nije bilo. Već sam počeo misliti: nije li došla mama pa se zbog toga zadržao. I onda, kada sam se najmanje nadao, vrata su zaškripala i mi smo svi naglo ustali.

— Gotovo je! — pomislio sam. — Evo ga!

Ali kakva li iznenađenja!

U učionicu je ušla gospođica koju do sada nismo vidjeli. Popela se na katedru, vedro nas pogledala, i na obrazima joj se zarumenio osmijeh.

— Sjedite — rekla je blago, a u glasu je bilo nečega vedroga i dobrog. U ovoj sobi on je zvučao kao pjesma koja nas je odmah osvojila i mi smo joj se predali bez razmišljanja. Sjeli smo i nijemo se pogledali. A pogled nam je govorio:

— Tko li je to?

Meni je težak teret pao sa srca. Učitelj nije došao, njega nema.

Gospođica je nešto upisala u dnevnik, ustala je i pošla prema prvoj klupi. Tu je stala i pogledala nas. U učionici je vladala svečana tišina. Svi smo očekivali nešto veliko, neočekivano, novo. U tišini čule su se njene riječi:

— Ja sam nova učiteljica i od sada ste vi moji đaci. Ja ću vas učiti.

Tko bi mogao iskazati što sam toga trenutka osjetio? Radost me je toliko obuzela da je bila tijesna ova soba a da bi u nju mogla stati. Sve je postalo svjetlije. U meni je govorio samo jedan glas : Učitelj više neće doći! Ni na što drugo toga trenutka nisam mogao misliti. I oni koji su bili pobjegli iz škole, posve su se promijenili. To više nisu bili oni prijašnji mališani. Jedan je namignuo, a to je značilo: sada smo na konju!

Učiteljica se počela s nama upoznavati. Išla je od klupe do klupe i svakoga je pitala kako se zove, koga ima kod kuće i čime se najradije zanima. Došla je i do mene. Pomilovala me po obrazu i rekla:

— Pa ti si, izgleda, najmanji u ovom razredu. Ne bi li možda bilo bolje da sjedneš sprijeda da bi bolje mogao vidjeti na ploči. Pobojavao sam se da bih opet mogao doći u prvu klupu. Ona je to odmah opazila.

— Zar ne bi htio?

Glas joj je bio tako topao, srdačan, da sam se usudio reći:

— Ne bih htio.

— A zašto ne?

— Zato što je to magareća klupa.

— Tako! uskliknula je ona, a na usnama joj se zalepršao smijeh.

— Ja ne bih htio u magareću klupu — nastavio sam slobodnije.

— Zar kod vas postoji magareća klupa?

— Postoji! Postoji! — javljali su se glasovi.

— Ah, kako to može biti? Zar ima među vama i zločeste djece? To nije moguće. Ja u to ne vjerujem.

Oni koji su bili nemirni oborili su pogled, kao da su se zastidjeli.

— Znate, djeco, što! Danas ćemo ukinuti magareću klupu. Sve su klupe jednake. Bit će najbolje da se razvrstate po visini. Tako će biti ljepše. Što mislite?

Za trenutak je nastala tišina.

Vidjelo se da se nikome nije dalo da ide u prvu klupu.

Svi su još sumnjivo na nju gledali. U meni se počelo nešto buditi. Gledao sam učiteljicu i bilo mi je žao što se nitko nije našao da je poslušna. Ne znam ni sam kako, ali odjednom sam ustao i rekao:

— Idem ja!

Svi su se okrenuli prema meni.

Vidio sam da od mene to nitko nije očekivao. Učiteljica me pogledala i u njenim sam očima pročitao zahvalnost.

— Eto, vidite, tko je dobro dijete. To će biti zacijelo dobar đak! — pohvalila me.

Kada sam sio u prvu klupu, svi su pristali da se razvrstaju po visini. Samo su gledali tko je viši i gdje bi morao sjesti. Nitko se nije bunio. Meni je bilo tako toplo u srcu.

Kada sam došao kući, mama me je već na vratima pitala:

— No, kako je? Da li te još boli glava?

— Ne, ne boli.

— Eto vidiš.

— Dobro mi je.

Bio sam veseo. Mama je primijetila da se nešto moralo dogoditi. Opazio sam da se čudila što sam ovako raspoložen.

— Zacijelo te je danas učitelj pitao pa si dobro znao.

— Ne, nije me pitao.

— Nego?

— Imamo novu učiteljicu.

— Tako!

— Da. I znaš gdje sjedim?

— Gdje?

— U prvoj klupi.

— Eto ti sad! iznenadila se mama. Lice joj se smračilo.

Zar nisam išla k učitelju da te premjesti iz prve klupe, a sada opet ona! Morat ću i do nje.

— Ne, ne, nije potrebno.

— Zar da sjediš u magarećoj klupi?

— Nema više magareće klupe. Danas smo je ukinuli. Razvrstali smo se po visini.

Mami nikako nije išlo u glavu da mogu biti tako raspoložen kad opet sjedim u prvoj klupi. Od toga dana nije me

više »boljela glava« i nitko me nije morao tjerati u školu. Ni drugi više nisu izostajali. U razredu je zavladao posve nov duh. Učiteljica nije nikoga tukla. Čak je i prut bacila u peć. Za sve je imala razumijevanja i za svakoga je našla pohvalu. A to nam je godilo. Nastojali smo da joj i mi u svemu ugodimo. Ja sam se prihvatio knjige, i nije bilo dana a da nisam napisao zadaću. Njoj je to bilo drago. I nije tajila. Jednom je i mamu pozvala. I, zamislite, pozvala ju je da me pohvali. Mama je bila sva izvan sebe od radosti. U našim srcima nije bilo više straha. Ako nam je nešto bilo nejasno, otvoreno smo kazali učiteljici, a ona nam nije zato govorila da smo glupi i da smo seoska telad. Našla je uvijek načina da nam razjasni, da smo se i sami čudili kako to sami odmah nismo shvatili. I njoj je bilo drago kad je vidjela da smo oduševljeni školom. Nije više bilo ukočenosti, sve je postalo tako jednostavno i činilo nam se da je učiteljica bila naša starija sestra. Ako se ponekad netko i zaboravio, pa bio nepristojan i drzak, sami smo ga napali i dotjerali u red, jer smo bili uvjereni da ovakvim svojim ponašanjem i nas vrijeđa. Ploča je bila uvijek obrisana, kreda se uvijek nalazila na svom mjestu. A kada je došla jesen i opalo lišće, i kada su zaredale kiše, na ulazu u školu očistili smo obuću, samo da ne unosimo blato u razred. Nismo se više ni tukli, niti smo jedan drugoga nazivali pogrđnim imenima. Dok je učiteljica pripovijedala, gledao sam kako joj se na ramena spuštala crna kosa, koju je začesljala po sredini glave. Čelo joj je bilo visoko, otvoreno, a ispod njega su se blago smiješile krupne crne oči nad kojima su se savile guste, duge obrve. Obrazi su joj bili prodahnuti tankom sjenkom bljedila, i meni se činilo kao da se iza njih pritajila neka bolna, nedorečena tuga. Ponekad je stala i zamislila se, a uzdah bi joj se otkinuo iz grudi. I mene je toga trenutka nešto zaboljelo.

Uskoro smo primijetili kako se uz rječicu, koja je tekla kroz selo, u određeno doba dana šeta neki stariji gospodin. Bio je visok, širokih ramena i išao je uvijek uspravno sa štapom u ruci. Kosa mu je bila već sijeda, ali mu je ipak lijepo pristajala, i ne bi se moglo reći da bi išta pridonijela njegovoj starosti. Šetao se uz rijeku odmjerenim korakom i gle-

dao je preda se kao da je mislima negdje u daljini. Odmah nam je upao u oči, jer smo se često igrali kod rijeke. U početku smo mislili da je neki činovnik koji je došao u općinu pa nismo mnogo na njega obraćali pažnju. Nismo se čak ni trudili da ga pozdravimo. Ponekad bi zastao i gledao kako se igramo, a onda bi opet bez riječi produžio šetnju. Često puta nismo ga ni primjećivali. Ali jedne večeri, kada smo se opet igrali kod rijeke, jedan od drugova je došao i rekao:

— Znate li tko je onaj gospodin?

— Koji?

— Evo ovaj koji dolazi.

— Ne znamo.

— To je otac naše učiteljice.

— Otac?

— Da.

Tek sada smo pažljivo pogledali u pravcu odakle je dolazio svojim odmjerenim korakom.

— A znate li što je bio? — pitao je zagonetno drug.

— Ne znamo.

— Oficir. Sada je u penziji.

Za nas je to bilo pravo otkriće. To je otac naše učiteljice i to još oficir! Njegov ugled je u našim očima odjednom poskočio. U našem selu nije bilo oficira, a kada bi se koji nekada i pojavio, za nas djecu bi to bila velika senzacija. Tko od nas nije sanjao, gledajući u knjizi razne slike o ratovima, da postane oficir!

I sada, kada je prolazio pokraj nas, svi smo ga, kao po nekoj komandi, pozdravili. On nas je samo pogledao, skinuo šešir da nam otpozdravi i otišao bez riječi. Od toga dana, kad god bih na njega naišao, pozdravio bih ga sa strahopoštovanjem. Nikada nije stao da se s nama upusti u razgovor. Ali mi to nismo ni očekivali.

Međutim, došla je i zima. Sve je postalo bijelo. Krupne pahuljice su slijetale s visina, padale su po ogoljelim granama, kao bijeli leptirići, padale su po kućama i po dvorištima. Sve, sve je postalo bijelo. S tavana sam skinuo saonice, očistio ih i odlazio na brežuljak s kojega smo se spuštali u snijeg. I učiteljica se ponekad zaustavila i promatrala što

mi radimo. Tada je svaki nastojao da se pokaže majstor na djelu. Svaki je htio da se pred njom istakne. Ali u školi sam opazio da je bivala sve bljeđa, da su joj obrazi upadali i da je sve češće kašljala. A kada je prošao Božić, jednoga jutra, mjesto učiteljice, ušao je u razred opet učitelj. To je za nas bilo kao grom iz vedra neba! Sa sobom je donio i prut i stavio ga na katedru. Svi smo se mrko pogledali, kao da smo se nijemo pitali: »A što ovaj dolazi?« Mislio sam: možda je učiteljica nekim poslom otišla u grad pa će je danas on zamijeniti. Bit će da su i drugi tako mislili. Ali naša nada se zacrnjela, jer smo doznali da nam je učiteljica bolesna.

Čim me učitelj opazio, podrugljivo je rekao:

— A gle, ti opet u magarećoj klupi!

Nitko se nije nasmijao. Njegove riječi izazvale su mučno raspoloženje. Mislio sam da će me pozvati na odgovornost što sam ono pobjegao iz škole, ali, čini mi se da je na to zaboravio. U školi je postalo mučno i teško. Prut je opet imao posla. Jedva sam čekao da učiteljica ozdravi. Ali dani su prolazili, a nje nije bilo. U grudi mi se uvukla tuga i briga. Što je s njom? Od čega boluje? Stanovala je na brežuljku s desne strane rječice. Kad god sam išao u školu, skrenuo sam uz rječicu u nadi da ću učiteljicu možda vidjeti na prozoru. Ali nje nije bilo. Sablasno su se dizali u visinu jablani pred njenom kućom, kao mrtvi stražari, koji su joj branili da nam se vrati. Pa ni njen otac se više nije šetao kao prije. Nigdje ga nisam mogao vidjeti. To me je još više zabrinjavalo. Barem da se on pojavi, možda bih po izrazu njegova lica odgonetnuo kako joj je. I tek sada, kada je više nije bilo među nama, shvatili smo koga smo izgubili. Svi su mi dani postali mračni, jednoliki, ništa me nije moglo razveseliti. Kad bih se zaigrao, odjednom bih se sjetio učiteljice i onda bih pognuo glavu i otišao kući.

I tako je došlo proljeće.

Vedro je žuborila rječica, veselo su letjele lastavice u modrim visinama. Vrtovi su se zazelenjeli, pa i jablanovi pred njenom kućom nisu više izgledali sablasni i strani. I što je vrijeme sve više odmicalo, sjećanje na učiteljicu je bilo sve življe, sve punije. Sve je tako puno života i mirisa, sve

se raduje životu. Možda će i ona sada ozdraviti, možda će nam se vratiti. Nije bilo dana, a da nekoliko puta nisam prošao uz rječicu i pogledao u njen prozor. Ali nje na njemu nije bilo. Srce mi se stezalo od boli. Da se barem samo jedanput pojavi, bilo bi mi lakše. Ili je već možda i zaboravila na mene, možda ni ne misli na nas? Ali ne, to nije moguće. Ona je tako dobra, tako draga. Kako sam to mogao i pomisliti?

Ali jednoga jutra, kada sam pošao u školu, skrenuo sam opet nešto ranije uz rječicu. Sve je bilo tako svježije u jutarnjim sunčevim zracima, sve je disalo bogatstvom boja i radošću. Toga trenutka sam želio da odem nekamo u polje ili pod most, samo da ne budem u školi. Odjednom sam zadržao kao da sam uhvaćen u krađi ili u tuđem vrtu. Da li je moguće? Da li ja to dobro vidim? Sa štapom u ruci, dostojanstven, odmjerenim korakom, dolazio mi je u susret njen otac. Grudi su mi se počele naglo dizati. Zadisao sam se kao da sam trčao. Htio sam da brzo pored njega prođem, iako sam toliko puta želio da ga sretnem. Kad sam došao do njega, pozdravio sam ga i ubrzao korake. Ali za sobom sam začuo glas:

— Valentine! Valentine!

Tko li me to zove? Da li sam dobro čuo?

Okrenuo sam se i stao.

Prema meni je pošao njen otac. To me je on zvao.

Odakle zna kako se zovem? Što želi?

— Slušaj, Valentine, gospođica je rekla da dođeš poslije podne k njoj. Želi da te vidi.

Glas mu je bio miran i dostojanstven.

Bio sam izvan sebe. Zbunjeno sam rekao:

— Hoću. Doći ću.

Prvi put sam tada na njegovu licu vidio osmijeh. Cijelo to prijepodne mislio sam kako ću otići učiteljici. Kako li sam bio uzbuđen i radostan! Ona želi da dođem, da me vidi. Nije me zaboravila.

U školi nisam pazio što je učitelj govorio. Neprestano mi je pred očima lebdjela slika kako sam sreo njenoga oca i kako mi je rekao da poslije podne pođem k učiteljici. Učitelj

me nekoliko puta prozvao da ponovim što je govorio, ali ja nisam imao ni pojma. Gledao sam ga zbunjeno, kao da se budim iza sna. Najzad mi je rekao grubo i prezirno:

— Glupane. Baš si pravi magarac. Nisi drugo ni zavrijeđio nego da sjediš u magarećoj klupi!

Ali njegove riječi nisam uzeo k srcu.

Kada sam došao kući, rekao sam mami da me je pozvala učiteljica.

— E, onda se moraš urediti. Ne možeš ovakav.

Umio sam se i obukao novo odijelo. Ali nisam mogao ići praznih ruku. Moram joj nešto ponijeti da je razveselim. U bašči su izrasli bijeli zumbuli. Odabrao sam one najljepše i pošao sam k učiteljici. Bilo je oko četiri sata poslije podne. Djeca su se igrala kraj rječice, čuo sam njihove glasove, ali nisam na njih obraćao pažnju. Moj pogled je tražio prozore na njenoj kući, jer sam se nadao da će me zacijelo dočekati. Ali nje nije bilo na prozoru.

Kad sam otvorio vrata od ulice, srce mi je jače zakućalo. U bašči pod prozorima šarenilo se cvijeće i njegov miris bio je tako ugodan. Tu je vladala potpuna tišina pozlaćena sunčevim zrakama, samo je pčela proletjela kao svijetao kamenčić ispušten iz nemirne dječje ruke. Nigdje nikoga. Zaustavio sam se na stazi i, okrenuvši se, mislio sam: možda i ne dolazim u pravo vrijeme. Da nisam možda prečuo što mi je njen otac rekao? Možda me nije za danas pozvala, možda je rekao koji drugi dan? Ali ne, nije moguće. Dobro sam čuo kad mi je rekao da dođem poslije podne.

Dok sam stajao u nedoumici, začuo sam nečije korake.

Iz vrta je dolazio njen otac.

— A, došao si? rekao je ne čekajući da ga pozdravim.

Pošao sam za njim.

U predsoblju se okrenuo i rekao:

— Pričekaj malo. Reći ću gospođici da si došao.

U predsoblju je bio polumrak. Na svim predmetima ležala je tišina natopljena nekom bolnom osamljenošću. Sve je bilo tako čisto i uredno, pa sam se bojao da bih pod mo-

gao uprljati svojim opancima, i to me je pritiskalo da sam stajao kao da su mi svezane ruke. Osjećanje da je učiteljica tu i da ću je vidjeti, toliko je na mene djelovalo da sam je u mislima već vidio pred sobom. I kada sam se posve zanio u misli, vrata su se otvorila, izašao je njen otac i rekao:

— Uđi.

Kad sam prekoračio prag njene sobe, ugledao sam velik i neobično lijep sag i nisam znao smijem li preko njega prijeći. Već sam se pokajao što u predsoblju nisam skinuo opanke.

— Dođi, Valentine! čuo sam glas.

To je njen glas, glas koji mi je ostao u uspomeni, a koji smo toliko voljeli.

— Priđi da te vidim.

I tek sada, kad sam prišao krevetu, vidio sam na velikom bijelom jastuku njenu glavu. Oči su joj bile još krupnije, pune dobrote, ali obrazi su tako upali da su se posve gubili u bljedoći. Jedva sam je mogao prepoznati. Samo su oči ostale iste i kosa, a drugo, drugo se sve promijenilo. Toliko je na mene djelovala njena promjena da mi je stala riječ u grlu. Nisam znao što bih rekao.

— Sjedi, Valentine! — rekla je i pokazala rukom stolicu koja se nalazila uz krevet.

Sio sam.

— Poručila sam po ocu da dođeš, da te vidim. Pričala sam o tebi, kako si ti najmanji u razredu i kako si zlatan. Ponekad sam iza zastora gledala kako si išao u školu.

Dok je govorila, nisam znao kamo bih gledao. Nešto me je stezalo u grudima.

Odjednom je zašutjela.

Usto sam i rekao:

— Evo zumbuli.

Ona me pogledala i zahvalno se nasmiješila:

— To si meni donio?

— Da, mi ih imamo u bašči.

— Kako su lijepi.

Bila je ganuta.

— Čuvat ću ih. Metnut ću ih u lijepu vazuu.

Uzela je zumbule i pomilovala me po obrazu. Ruka joj je bila kao da je od voska.

Uto je ušao njen otac i javio da je stigao liječnik.

Ona je sjedjela na krevetu, uzela me za ruku, prignula se i poljubila me u čelo:

— Zbogom, Valentine. Pozdravi svu djecu u razredu i kaži im da uvijek mislim na njih.

Ja ne znam kako sam izašao i kako sam se opet našao kod rječice na suncu pod kojim je sve disalo zdravljem i životom. Zar je moguće ovo što sam vidio? Zar je to naša učiteljica? Pred mojim očima je stalno lebdio njen lik onako blijed i umoran. U ušima su mi još bile njene riječi:

— Zbogom, Valentine.

Ne, to ipak nisam očekivao. Zar je moguće da se toliko promijenila?

Naišli su drugovi i pitali me:

— Čuli smo da te je pozvala učiteljica. Hoće li nam skoro doći?

Ništa im nisam odgovorio.

Požurio sam se kući da me nitko ništa ne pita. Ni s kim se nisam htio razgovarati. Škola mi je postala još mučnija i teža. Ali podnosio sam je kao neko zlo koje se nije moglo mimoići.

Prošlo je nekoliko dana i ja sam se malo primirio. Sjedio sam za stolom u kuhinji i jeo. I odjednom, iznenada, čuo se glas zvona. Ispustio sam kašiku, zadrhtao i naglo ustao.

— Što ti je? zapitala me mama.

— Zvono!

— Da, to je netko umro. Zato zvoni.

Smračilo mi se pred očima.

Kada se mama vratila s ulice, donijela je vijest:

— Sirotica, smirila se.

Nisam je pitao na koga misli, znao sam o kome govori. Učiteljica je umrla! Učiteljica je umrla!

Curice su plakale u razredu, dječacima su se navukle bore na čelo i dugo su gledali preda se. U meni je nastala beskonačna praznina. Prema svemu sam postao ravnodušan.

Na sprovod su pošli svi učenici.

Stajao sam nijem i gledao kako se svijet skuplja u njenom dvorištu. A mnogo je svijeta pristizalo. Meni se stalno vraćala misao da sam neki dan ovdje bio, da sam se s njom razgovarao, a sada je mrtva! Kada je svećenik ušao i kada su poslije toga odjeknuli udarci čekića, koji su zabijali čavle u lijes, jeza me uhvatila tako da sam počeo drhtati. A kada su iznijeli lijes i spustili ga, više nisam mogao izdržati i stao sam jecati.

Na lijesu sam vidio zumbule koje sam joj neki dan poklonio.

LANČIĆ

Bilo je proljeće.

Bilo je ono lijepo proljeće kada se sve pomlađuje i oblači u zelenilo, i kada je tako lako, tako ugodno u čovjekovoj nutrini.

Ali Ante nije gledao to svježe zelenilo, nije radoznalim pogledom pratio lakokrile lastavice i nije dirao u ptičja gnijezda.

Cijelo prijedodne igrao se u susjedstvu, pravio je mala drvena kola i u njih uprezao konje, koje je sam napravio od drveta. Na kola je tovario travu, kako je to običavao djed Marko, pa i konje je zvao, kao što je djed Marko zvao prave, velike konje.

Izlazio je i na ulicu i tamo je vukao na dugom koncu i kola i konje, dok je za njim išao drug Mika i pažljivo promatrao svaki njegov pokret želeći da i sam dođe do takvih konja i kola. Velike su i tople djetinje želje i znaju zaokupiti sve misli i sva osjećanja maloga bića.

Ali Ante nije gledao Miku, nije ni pokušavao da odgonetne njegove želje. Nije čak ni oči podigao da vidi što li se odražava iz Mikina pogleda.

Tada se iznenada čuo glas.

Jasan, pun glas odjeknuo je ulicom i dopro i do njih. Obojica su se pogledali, kao da su se pitali:

Tko je to?

Glas je bio sada neobičan, pun neke radoznale privlačnosti. Obećavao je još nešto neviđeno, ali čarobno, zagonetno.

Obojica su zaboravili i na konje i kola i pošli su ulicom u pravcu odakle je dolazio glas.

— To je Ilija — rekao je zadihano Mika. — Ja ga dobro poznajem.

Pri spomenu toga imena i Antine su oči zasjale, i on se obradovao.

I tada se čuo glas:

— Evo ga! Drži ga!

Dam, samo da prodam!

Britava, noževa, kašika, vilica!

»Bilige vare!« Bilige vare!« (Jeftina roba!)

Glas je bio jasan i usijecao se u djetinju dušu. Omamljivao je, zanosio.

To je on! To je Ilija!

I u mislima su ga već gledali kako se gega podupirući se štapom i noseći pred sobom svoju robu.

Ilija je uvijek imao nešto novo, što je privlačilo dječju radoznalost, uvijek je bio nasmijan i dobro raspoložen. Seljaci baš nisu od njega mnogo kupovali, ali je ipak dolazio u selo i uspijevao da proda ponešto od svoje robe.

Našli su Iliju gdje se cjenka za nožić i radoznalo su ga promatrali. Gledali su što li je opet donio.

— Eto, koliko daješ? — pitao je hladnokrvno Ilija seljaka i odmah zapjevao pjesmicu.

Seljak je odmahnuo rukom kao da se od njega brani, i procijedio kroza zube:

— Mnogo je, brate, mnogo je!

— Što mnogo? Zar ovakav nožić pa da je mnogo? I to samo pet banki!

— A znaš li ti koliko je pet banki?

— A znaš li ti kakav je ovo nožić? Oho, to je da se gleda, da se pripovijeda! To je posve nova, prvorazredna roba! Evo pogledaj pa se sam uvjeri! Dobio sam je ravno iz Pariza!

Podigao je nožić da bi ga svi što bolje mogli vidjeti. Otvorio ga je, zatvorio i dodao:

— Ovo je rijetka prilika! velim ti, rijetka. Uostalom, što da ti i hvalim, ako nemaš sam oči da vidiš! No, reci, koliko daješ?

Ne čekajući odgovora, okrenuo se oko sebe, namignuo Anti i Miki i opet povikao krupnim, jasnim glasom da se sve orilo niz ulicu:

— Evo ga! Drži ga!

Britava, noževa, vilica!

Dam, samo da prodam!

»Bilige vare!« »Bilige vare!«

Seljak je ogledao nožić. Vidjelo se da mu se svidio. Otvorio ga je, ispitivao mu je valjanost na svom noktu, okrenuo ga i pružio Iliji:

— Ako hoćeš, dat ću ti...

— No, koliko daješ?

— Dat ću ti banku.

— Banku? Zar banku? Ma jesi li ti pri sebi? Imaš li oči?

Znaš li koliko je to banka? Jok! Ne, ne! Ne može se!

Uzeo je nožić i posve mirno stavio ga na mjesto odakle ga je bio uzeo. Izvukao je štap ispod robe, okrenuo se i pošao ni ne obraćajući više pažnju na seljaka.

Ante i Mika su išli uz njega i sa strane promatrali robu. A čega sve tu nije bilo! I nožića, i britava, i sapuna, jednom riječju što god ti samo srce zaželi.

Anti je najviše upao u oči lančić koji se svjetlucao na suncu koji mu se činio tako lijep, tako poželjan. Odavno je već želio da dođe do lančića, ali se nikako nije mogao s Mikom nagoditi. Mika je imao lančić, ali njegov nije bio tako lijep i tako svijetao. A ovaj? Ovo je pravo zlato!

Približio se Iliji i nekako bojažljivo, sa strepnjom je pitao:

— Što stoji ovaj lančić?

— Zar ovaj?

— Da.

— Mnogo, mnogo — nasmijao se Ilija.

— Koliko? — sa strepnjom je Ante očekivao odgovor.

— Koliko? Dvije banke.

— Dvije banke?

— A koliko si ti mislio? Valjda dinar, dva. Takve ti jeftine stvari ja ne prodajem. Kod mene ti se dobiva samo bolja roba. Čisto od zlata!

Stao je, otkaćio lančić i podnio ga Anti pod nos:

— Pogledaj pa se čudi,
Što ti Ilija nudi!
A što veliš na to,
moje zlato!

Lančić je zaista bio lijep. Posve nov. A učinio se Anti ljepšim nego što je zapravo i bio. I odjednom obuzela je Antu želja da taj lančić bude njegov, da ga gleda, da mu se divi. Dao bi sada za njega i kola i konje, sve što ima. A Ilija, kao da je otkrio tu veliku želju u djetinjim očima, pružio mu je lančić da ga gleda, da ga osjeti na svome dlanu.

Kad ga je Ante dotaknuo rukom, kad mu se našao na dlanu, kao da je toga trenutka s njim srastao, kao da su postali jedno. Da sada podigne ruku i da vrati lančić, bilo bi mu kao da sa sebe otkida živo meso, kao da se od samoga sebe rastaje.

I što ga je bolje i duže gledao, činio mu se sve ljepšim, dragocjenijim, i njegova je želja bila sve veća, sve snažnija. Ali dvije banke! Odakle mu dvije banke?

— No, što veliš? — probudio ga je Ilija iz zanesenih misli. — Da li je lijep?

— Lijep je.

— I kako je sjajan!

— A da li je zlatan?

— Čist od zlata! Vjeruj mi kada ti kažem.

— Vjerujem — rekao je Ante i držao je na dlanu lančić koji je blistao na sunčevu svjetlu.

Onda, kao da je došao k sebi, pogledao je Iliju:

— Dvije banke?

— Rekao sam, dvije banke. Ali daj ovamo lančić. Znam da ga nećeš kupiti. Nemaš para.

— Imam ja — rekao je povišenim glasom Mika i lukavo se nasmijao.

— Koliko? — pitao je Ante.

— Imam . . .

— Koliko imaš? — glas mu je od nestrpljenja podrhtavao.

— Imam dvije banke.

— Gdje su ti? Pokaži! Samo lažeš.

— Ne lažem. Imam. Evo, pogledaj!

I zaista, nenadano i neočekivano, izvukao je iz džepa dvije banke.

To je za Antu bilo kao grom iz vedra neba.

Mika ima dvije banke!

To nije san, to nije obmana, to je prava stvarnost. Evo ga, tu stoji pred njim. U ruci drži dvije banke.

Ante se uplašio. Nešto hladno, nelagodno, prostrujalo mu je cijelim tijelom. Onda je pomislio da bi Mika mogao kupiti lančić, da bi tada imao dva lančića, a on ni jedan. Dovoljno je da Mika rekne jednu jedinu riječ i lančić je njegov. I Ante se bojao da će sada čuti Mikin glas, i da će zauvijek nestati lančića.

Gledao je Miku, u njegove usne i strepio da će sada otvoriti usta i kazati kobnu riječ:

— Kupujem.

Ali Mika nije govorio.

Šutio je i pribrano promatrao lančić, a onda dvije banke. To on razmišlja isplati li se dati dvije banke za lančić. Da, on o tome razmišlja. Što li će učiniti? I da bi Miku predusreo u odluci, naglo je rekao gledajući ga molećivo:

— Pozajmi mi dvije banke.

Vlastiti glas učinio mu se stranim, nepoznatim. Kao da je neko drugi izgovorio ove riječi a ne on.

— Pozajmi mi. Još danas ću ti vratiti.

Glas mu je drhtao. Strepio je od pomisli da bi mu Mika mogao odbiti molbu. Mika je pogledao lančić, pogledao ga je hladno, ispitivački, a onda dvije banke. Ante se činilo da je prošla vječnost dok Mika nije rekao:

— Još danas ćeš mi vratiti?

— Hoću.

— Sigurno?

— Posve sigurno! Vjeruj mi. Nemam razloga da lažem. Ako mi ne vjeruješ, uzmi mi i konje i kola. Uzmi sve igračke koje imam.

Mika je opet svrnuo pogled na lančić pa na dvije banke. Najzad je rekao:

— Dat ćeš mi sada samo kola.

— Hoću.

— I pare ćeš mi vratiti!

— Hoću.

— Dobro. Evo ti dvije banke.

Ante je drhtavom rukom uzeo novac bojeći se da bi se Mika još mogao predomisлити, a radost mu je obuzela srce, koja obuzima čovjeka kada mu se ostvaruju najljepši snovi. Lančić je sada njegov, neće ga morati vratiti. Stisnuo ga je još jače, još toplije, da osjeti što bolje njegovu vrijednost, njegovu ljepotu.

Ilija savio dvije banke, metnuo ih u ladicu sa strane, okrenuo je štapić u zraku i pošao vičući:

— Evo ga! Drži ga!

Kašika, noževa, vilica,
pomade

za cure mlade!

Dam, samo da prodam!

»Bilige vare!« »Bilige vare!«

Ante više nije slušao što Ilija više. Nije više ni na Miku obraćao pažnju. Stisnuo je lančić u šaku, turio je u džep i poletio kući sav izvan sebe. Jedina misao, koja ga je posve obuzela, bila je da je lančić njegov, njegov i ničiji više, da se nalazi u njegovoj ruci i da mu ga više nitko ne može oduzeti.

Kada je došao kući, otišao je za svinjac, gdje se obično igrao, i gradio od cigala kućicu, izvadio je iz džepa lančić i dugo ga je radoznalo promatrao. Sada mu se učinio još ljepšim, bio mu je još draži.

Ali radost je brzo prošla, jer se sjetio da Miki mora vratiti dvije banke. I tek sada mu je postalo posve jasno da je dužan i da dug mora vratiti. Ali kako? Znao je da nema ni dinara, a kamoli dvije banke! Dvije banke! Tek sada je vidio da je to ipak mnogo novaca. I te kako mnogo! Da zamoli mamu, da mu ona da dvije banke? Ta ga misao nije utješila. Da je manje, još bi se možda odlučio da je zamoli, ali ovako, ovako ne. Unaprijed je bio uvjeren da bi mu mol-

ba bila odbijena i da bi mogao dobiti još i batina kad bi mama doznala što je uradio. Razmišljao je što da učini, kako da se stvar najbolje izvede na čistinu. Ne bi li ipak dobro bilo da zamoli mamu? Ali ne, od toga neće biti ništa. A Mika? Taj će sigurno tražiti novac, u to nema sumnje. A možda će mu i oduzeti lančić, tko zna!

Sjetio se kako je Mika ispitivački promatrao novac, pa dvije banke, i kako je ipak pristao da mu da novac. Tada se pitao nije li se možda prevario? Nije li ipak mnogo dvije banke za takav lančić? Nije li ga preplatio? I kada je sada malo bolje pogledao lančić, učinilo mu se kao da nije više tako svijetao i da nije od zlata, kako mu je Ilija rekao. Kao da na njemu ima i tamnijih mjesta. Ali ne, to se njemu valjda sada samo tako čini.

Ona velika, moćna radost počela ga je napuštati. Briga je ulazila u njegove misli i u njemu je bivalo sve mračnije, sve bolnije. Sio je na ciglu i držeći lančić na dlanu, gledao je preda se zamišljeno i brižno. Lančić, za kojim je toliko čeznuo, koji je toliko želio, leži mu evo na dlanu, ali s njim je došla i briga, s njim je došao i strah.

Metnuo ga je u džep i pošao u sobu.

Majka je sjedjela za stolom, pred njom je ležala velika knjiga u kojoj su bili zapisani dužnici koji su kupovali sitnije potrepštine.

Kada je ušao, majka je nešto računala pa ga nije ni pogledala. Pred njom, na stolu, bilo je dosta sitnoga novca. Bilo je desetica pa i od sto dinara.

Vrata su bila otvorena, ali sunce nije ulazilo. U sobi je vladala ugodna hladovina. Stao je kod vrata i ispod oka gledao majku i pratio pokrete njenih ruku. Žuta i duga olovka polako se vrtjela među njenim tankim i mršavim prstima, dok su se usnice nesvijesno micale izgovarajući poluglasno neke brojeve. Pogled mu je bio prikovan za novac, dinari su ga privlačili, i nije mogao da ode, da ih ne pogleda. I kako su lijepi! Kako su zamamni!

Sjetio se Mike i da mu mora vratiti dvije banke, i srce ga je zazeblo. Tada se čulo kako neko na vratima od dućana kuca.

Majka je spustila olovku.

— Sada će otići — pomislio je, a topao val udario mu je sa dna bića u obraze. Ona će otići, novci će ostati na stolu, pred njim!

Još nikada nije bio tako uznemiren.

Majka je, gledajući u još neke brojeve, ustala i pošla u dućan. Prošla je pored njega kao da ga nije ni vidjela. On se okrenuo da ne bi primijetila njegovu uznemirenost. Gledao je u dvorište. Kada je ostao sam, osjetio je kako mu za leđima na stolu leži novac.

— Okreni se i uzmi! — čuo je u sebi glas. — Uzmi! Neće nitko znati. Samo brzo, dok se mama ne vrati!

Glas je bio zavodljiv. Nemilosrdan. Bivao je sve jači, nesmiljeniji.

Obrazi su mu se žarili.

Ruke su mu drhtale.

— Što oklijevaš? Što čekaš? Zar želiš da izgubiš lančić, da ga daš Miki?

Glas je nasrtao ustrajno, pojačano.

— Ako se sada okrenem, gotovo je! — pomislio je i pogledao u dvorište. Ali i tamo su mu pred očima bili novci, i tamo ih je u mislima gledao. I olovku, i knjigu, i stol je vidio. Naročito su se isticali novci. Sami su mu se nudili. Dovoljno je da se samo okrene, da pruži ruku i lančić će biti njegov, neće ga morati dati Miki.

Prisluškivao je.

Što li mama radi u dućanu?

U početku nije ništa čuo, a onda je razabrao, ali nerazgovijetno, kako se s nekim razgovara. Govor je bio nekako tih, polagan. Mušteriji se nije žurilo.

Naglo se okrenuo.

Pred njim su ležali novci.

Posebno su mu u oči upale dvije desetice.

Novci su ležali izmiješani, i majka ih sigurno nije prebrojila, neće primijetiti ako uzme dvije desetice.

Ispružio je ruku i dvije desetice su se našle u džepu. Sio je pred vrata i pognuo se.

Novac je ovdje, u džepu.

Osjeća ga u ruci.

Sada samo da ode k Miki, da mu da dvije banke i sve je u redu.

Vrata od ulice su se otvorila.

Došla je baka Anica.

— Što radiš? — pitala ga je i htjela da uđe u sobu.

— Ništa. Sjedim.

— Gdje ti je mama?

— U dućanu.

Uto je i mama došla. Ušle su u sobu.

Čuo je kako je pomaknut stol i kako je zaškripio. To je baka sjela. Nije se okrenuo da je vidi. I bojao se da se okrene. Osjećao je kako mama prebrojava novac, čuo je njen snižen glas.

— Hoće li primijetiti da sam uzeo? Hoće li opaziti krađu? Što li će biti ako otkrije da nema dvije banke?! Neće li odmah na njega posumnjati? — pitao se u strahu.

Sav se pretvorio u uho.

Čuo je kako papirnati novac klizi pod maminim rukama, čuo je kako je usnama ovlažila prst.

Onda je odjednom prestala da broji.

Nastala je tišina.

Ona mukla, neizvjesna tišina, koja prijeti nečim velikim, sudbonosnim. Jedva je čekao da ona prestane, da se nešto dogodi.

Pa i baka šuti.

Ne miče se.

To ona zacijelo sada prati svaki pokret mamine ruke. Pazi na svaki dinar.

Mamini su se prsti opet pokrenuli.

Opet se čuo šum novčanica i mamin glas: jedan, dva, tri ...

Odahnuo je.

Ona mukla tišina prošla je. Vrijeme je opet dalje teklo. Baka se opet pomakla na stolici i nakašljala se. Kašalj je bio promukao, malo usiljen.

Mama je utihnula.

Baka se pomakla i rekla:

— Kao da ti se nešto ne slaže.

Njega su prošli ledeni srsi.

Gotovo je! Mama je zacijelo otkrila da nema dvije banke. Uхватила ga je i sada je gotov!

I kada bi htio ustati i otići, ne bi mogao.

Sav je klonuo.

Čekao je još da ga mama pozove i da mu preturi džepove.

— Valjda sam se zabunila — rekla je mama mirno i otvorila knjigu.

— Da nije Ante uzeo? produžila je baka.

Glas joj je postao suh, bez osjećanja. Njegova se hladnoća razlila Antinom dušom.

— A kada je on još uzeo? odvratila je nezadovoljno mama. — Zar je nekada uzeo?

Vidjelo se da je mami bilo krivo i da su je bakine riječi uvrijedile.

— Čovjek se prevari u brojanju. Nije to nikakvo čudo. A ti odmah u nekoga posumnjaš. Hoćeš da mi od djeteta napraviš lopova.

— Ha, ja sam mislila.

— Ti uvijek misliš kako drugi svijet ne misli.

— Ne moraš se ti zato ljutiti. Nisam mislila da te uvrijedim.

— Nema razloga da uzme. Ako mu treba, ja mu dam i ne mora krasti. Od djeteta bi odmah napravila lopova.

— Pa sada, znaš kako je — nastavila je baka. — Djeca su djeca.

Ante više nije mogao da sluša bakine riječi. Digao se i pošao na ulicu. Ali mira nije imao. Nije bio načistu da li je mama zaista otkrila da su nestale dvije banke, ili je uvjarena da se pri brojanju zabunila. Možda je i vidjela da novaca nema, ali nije htjela pred bakom kazati. U ušima su mu tako razgovijetno zvonile mamine riječi:

— A kada je on uzeo? Hoćeš da mi od djeteta napraviš lopova. Ti uvijek misliš kako drugi svijet ne misli.

To su mamine riječi.

Čuje ih. Tako dobro ih čuje.

Turio je ruku u džep.

Dotakao je dvije banke.

Kao da se dotaknuo usijanoga željeza, trgnuo je ruku i užurbano pošao ulicom. Kamo da ide, nije razmišljao i nije znao. Htio je pobjeći od svojih misli, ali nije mogao.

Odjednom je skrenuo desno i spustio se sporednom uličicom u polje. Trčao je kao da ga neko progoni. Došavši do kanala, uz koji su se nizale vrbe, sio je u travu i zagledao se u mirnu, zelenkastu vodu. Trava je mirisala svježinom, u vodi se odražavalo široko, modro nebo, otežano rijetkim oblačićima. Sve je bilo tako mirno, tako blago i jednostavno, da je u toj tišini čuo kako mu uznemireno kuca srce. Otkinuo je grančicu i bacio je u kanal. Voda se pomakla, talasići su se razišli na sve strane, nebeska se modrina uzgibala i zanjihala oblačiće.

Zureći u vodu, vidio je kako mama sjedi za stolom i broji novce, čuo je bakin glas.

Izvadio je iz džepa lančić i pogledao ga. Gledao ga je i više mu se nije činio onako lijep, kao kad ga je kupovao. A što će mu taj lančić? Da ima sat, još bi mu dobro došao, ali ovako ga ne može ni za što upotrijebiti. Ne smije ga čak nikom ni pokazati. Odmah bi pitali odakle mu lančić, gdje ga je kupio. Što bi im odgovorio? Tko mu je dao novac?

Ne, nije dobro uradio.

Bolje bi bilo da ga nije uzeo.

Sjetio se Mike.

Možda je već došao i traži ga.

Opet se sjetio kako ga je mama pred bakom branila. Ona ga uzima u zaštitu, a on tako! Ona vjeruje u njegovo poštenje. Voli ga. A on? Kako joj uzvraća ljubav? Kako joj se odužuje za sve dobro što mu svakoga dana pruža! Kako li će otići kući? Kako će joj pogledati u oči?

Prešao je dlanom preko čela.

Dlan je postao vlažan.

Pošao je kući noseći svu težinu nemira, sav mrak koji mu se slegao u prsima. Išao je kao izgubljen, kao isprebijan, kao da nije cijele noći spavao.

Kada je došao kući, sestra je sjedjela za stolom i radila školske zadatke. Toliko se unijela u posao da ga nije ni primijetila. Tek kada je stao uz nju, podigla je glavu i nasmiješila se.

Na stolu je stajala ona velika knjiga.

Sestra ga je pomilovala po obrazu:

— Što ti je?

Oborio je pogled i slegnuo ramenima:

— Ništa.

— Nekako si blijed, kao da ti nije dobro.

— Nije mi ništa. Nego, gdje je mama?

— Otišla je po mlijeko. Sad će doći.

Tada je neko zalupao na vratima od dućana. Sestra je položila olovku na teku i pošla da posluži mušteriju. Čim je izašla, brzo je izvadio iz džepa dvije banke i vratio ih u veliku knjigu. Izašao je u dvorište i sio pod krušku.

Vedrina je počela ulaziti u njegovu dušu. Onaj težak, taman teret, koji je donio iz polja, odjednom ga je stao napuštati, a radost se razlivala njegovom nutrinom. Postao je lak, mogao bi poletjeti.

Kada je mama došla s mlijekom, pomilovala ga je po kosi:

— Dobro je što si došao. Moći ćeš jesti.

Obratila se sestri:

— Jesi li gotova?

— Jesam.

Nakon nekog vremena čuo je mamin glas:

— Eto vidiš, znala sam ja. Novac je ovdje. Zametnula sam ga u drugi list, a ona odmah na njega posumnjala. Pred njom je svatko lopov.

Kad je popio mlijeko, izašao je na ulicu. U susret mu je dolazio Mika. Prvo mu je bilo:

— No, jesi li donio?

— Nisam. Nemam.

— Kako? Zar mi nisi rekao da ćeš mi vratiti?

— Jesam.

— I?

— Nemam.

— Lijepo. A gdje ti je lančić?

Ante ga je izvadio iz džepa.

— Ako mi ne daš pare, morat ćeš mi dati lančić! Biraj! — rekao je Mika.

Ante je bez riječi pružio lančić.

Mika ga je ovio oko ruke i dodao:

— Kada budeš imao novaca, ako želiš, mogu ti ga vratiti.

— Dobro — rekao je Ante i preko volje se nasmiješio. Zatim se okrenuo i potrčao.

Trčao je, trčao, a bio je lak kao da ima krila, a sunce mu je obasjavalo put i milovalo ga je vedrinom i radošću.

T O R B A

Djeca valjda ništa tako rado ne slušaju kao zvukove školskoga zvona kada navješćuje da se sat završuje i da mogu ići kući. Sva ona malena, zaokružena lica, odjednom ožive, promijene se, kao da ih je iz nutrine obasjalo nešto veliko, neviđeno. Skupljaju se brzo knjige ispod išaranih klupa, među se užurbano u torbe, a tko nema torbe, stiska ih pod pazuhu, svrstava se u red i jedva čeka da se već jednom nađe na izlazu i da bezbrižno poleti, onako bos, širokom ulicom na kojoj ga očekuje sloboda i sunce.

I toga poslijepodneva bilo je tako lijepo na ulici da su đaci jedva čekali kad će se završiti zadnji sat pa da mogu poletjeti kamo ih srce vuče. Teško je sjedjeti u školskoj klupi i to još sjedjeti mirno, kada znaš da se tamo na kanalu već kupaju, skaču u vodu, dok se sitne kapljice rasprskavaju na sve strane i svijetle u zraku kao da si zamahnuo široko darežljivom rukom i rasuo punu šaku bisera.

A onda, neko prođe ispod prozora, veselo zazviždi ili zapjeva, a taj glas uđe u razred i zaokupi sve misli i sve želje.

Tako se završila obuka u tom očekivanju i nemiru. Đaci su izlazili iz učionice i školskoga dvorišta gurajući se i udarajući jedan drugoga u leđa, ali potajno, da to učitelj ne bi primijetio. Inače, moglo bi biti zlo i naopako!

Ja sam se našao među prvima na ulici. Skakutao sam, držeći u ruci knjige koje su mi bile potrebne toga poslijepodneva.

A tu, uz školu, bio je dućan i u njemu smo kupovali sve školske potrepštine. A ako ću istinu reći, mogli smo kupiti i bonbona, razumije se, ako smo imali novaca.

Zaustavili smo se pred dućanom, jer smo primijetili da su se u izlogu pojavile neke nove stvari. Posebno su nam u oči upale nove đačke torbe s velikim lijepim slikama. Kako su samo bile lijepe i poželjne! Oni koji su imali torbe kradom su bacali pogled na svoje i stidljivo ih stiskali za leđa, kao da su se bojali da bi ih netko mogao usporediti sa ovima u izlogu. Oni koji nisu imali nikakvu torbu, zamišljali su kako bi bilo lijepo kada bi u neku od ovih izloženih mogli metnuti svoje knjige pa s njom na leđima veselo poći ulicom. Ah, što bi to bilo ugodno, što bi to bilo divno!

— Vidi kakva je ova! — rekao je Stjepan i upro prstom u onu na kojoj su bili naslikani slonovi na rijeci.

Iz njegova se glasa razabiralo da su mu se neobično sviđjeli slonovi, a iz njegova se pogleda moglo pročitati da bi mu bilo drago kad bi to bila njegova torba.

I svakom se nešto sviđjelo.

Nije bilo nijednoga koji bi bilo što rekao, a što bi moglo omalovažiti torbe. Svi su govorili, svaki je nešto rekao i u tom dobacivanju riječi nije se pravo ni razabiralo što tko govori.

Promatrao sam i ja torbe, sviđale su mi se, ali nije mi bilo ni na kraj pameti da bi koja mogla postati mojom. Tako lijepe torbe zacijelo su skupe, i nisam mogao razumjeti zašto ih je trgovac izložio kad nisu odgovarale seoskoj djeci. Nitko od nas nije imao takvu torbu.

Toliko sam se zagledao u sliku na jednoj torbi, da nisam ni primijetio kad su se djeca razišla, a ja ostao sam pred izlogom.

Već sam naumio da pođem kući nadajući se da ću se kod bake napiti mlijeka, kad li se, na moje veliko iznenađenje, na vratima dućana pojavio moj otac. Što je radio u dućanu? Da mi nije što kupio? Moj pogled je brzo prešao preko njegovih ruku i džepova. Ali ruke su bile prazne, prazni su bili i džepovi. No, odmah mi je palo u oči da je dobro raspoložen, jer su mu oči bile nasmijane, a i glas mu je bio

vedar dok se razgovarao s trgovcem koji ga je pratio. Čim me je primijetio, prišao mi je i položio mi ruku na glavu:

— A što ti ovdje radiš?

Glas mu je bio topao i neobično blag.

— Gledam — odgovorio sam i bilo mi je milo što je tako dobar.

— A što gledaš?

— Torbe.

Okrenuo se i sam pogledao u izlog.

— Oho, gajde mu gosine, pa to su prave školske torbice!

Ja sam šutio i opet pogledao u izlog.

— Što veliš? Ne bi li htio da imaš ovakvu torbu? A?

Isprva mi se činilo da se samo šali, da govori tek onako da nešto kaže. Ali on je opet ponovio pitanje:

— No, koja ti se najviše sviđa?

Pogledao sam torbe, a one su mi sada sinule u posve novom svjetlu. U svjetlu, da bi sada jedna od njih mogla postati mojom. I sada, kad mi se ukazala prilika da kažem koja mi se sviđa, nisam znao što bih odgovorio. Sve su torbe bile lijepe, sve su mi se sviđale. Očevo je pitanje došlo tako neočekivano da sam se zbunio i da sam samo široko otvorenih očiju gledao u torbe. Otac, kao da je naslutio što se u meni zbiva, ponovo je rekao:

— No, koju želiš?

Tada se umiješao i trgovac:

— Evo, u dućanu ima još torbi s različitim slikama. Sinoć sam ih primio.

Ja sam prešao pogledom po svim izloženim torbama i onda sam upro prstom u jednu:

— Ova mi se sviđa.

Na njoj su bili naslikani konji kako razigrano vuku lijepe karuce u kojima sjedi neki gospodin sa dva dječaka. Naročito su mi se svidjeli konji. Ovakvih konja nije bilo u selu. Treba pogledati ponosno uzdignutu glavu, pa pod grivom savinut vrat, i odmah se moglo vidjeti kakvi su to konji! A karuce? To ti je da staneš pa da gledaš! Tko je u selu vidio takve karuce?

— E dobro. Kad ti se sviđa, uzmi je.

Ušli smo u dućan.

Trgovac je izvadio torbu iz izloga i pomogao mi da je stavim na leđa.

— Možeš ići — maknuo je otac obrvama i mašio se novčanika.

Ja sam s torbom na leđima izletio na ulicu kao da me krila nose. Nije bilo valjda sretnijega djeteta od mene. Torba, o kojoj nisam ni sanjao da bi mogla biti moja, nalazi se na mojim leđima. To nije obmana, to je stvarnost!

Tko je mogao biti sretniji od mene?

Jedva sam čekao da dođem kući i da pokažem sestri što mi je otac kupio. I dok sam lako skakutao, činilo mi se da svaki prolaznik samo u moju torbu gleda i divi joj se kao što se čovjek može diviti nečem naročito lijepom. Nitko mi nije bio ravan.

Kada sam uletio u dvorište zalupivši vratima, sestra je sjedjela pod kruškom za stolom i pisala zadaću.

— Vidi što sam dobio! povikao sam zadihano. — Što veliš?

Ona je odložila olovku na rastvorenu teku i okrenula se:

— Lijepa je. Vrlo je lijepa.

— Tata mi je kupio malo prije. Pogledaj!

Okrenuo sam se da bi mogla što bolje vidjeti.

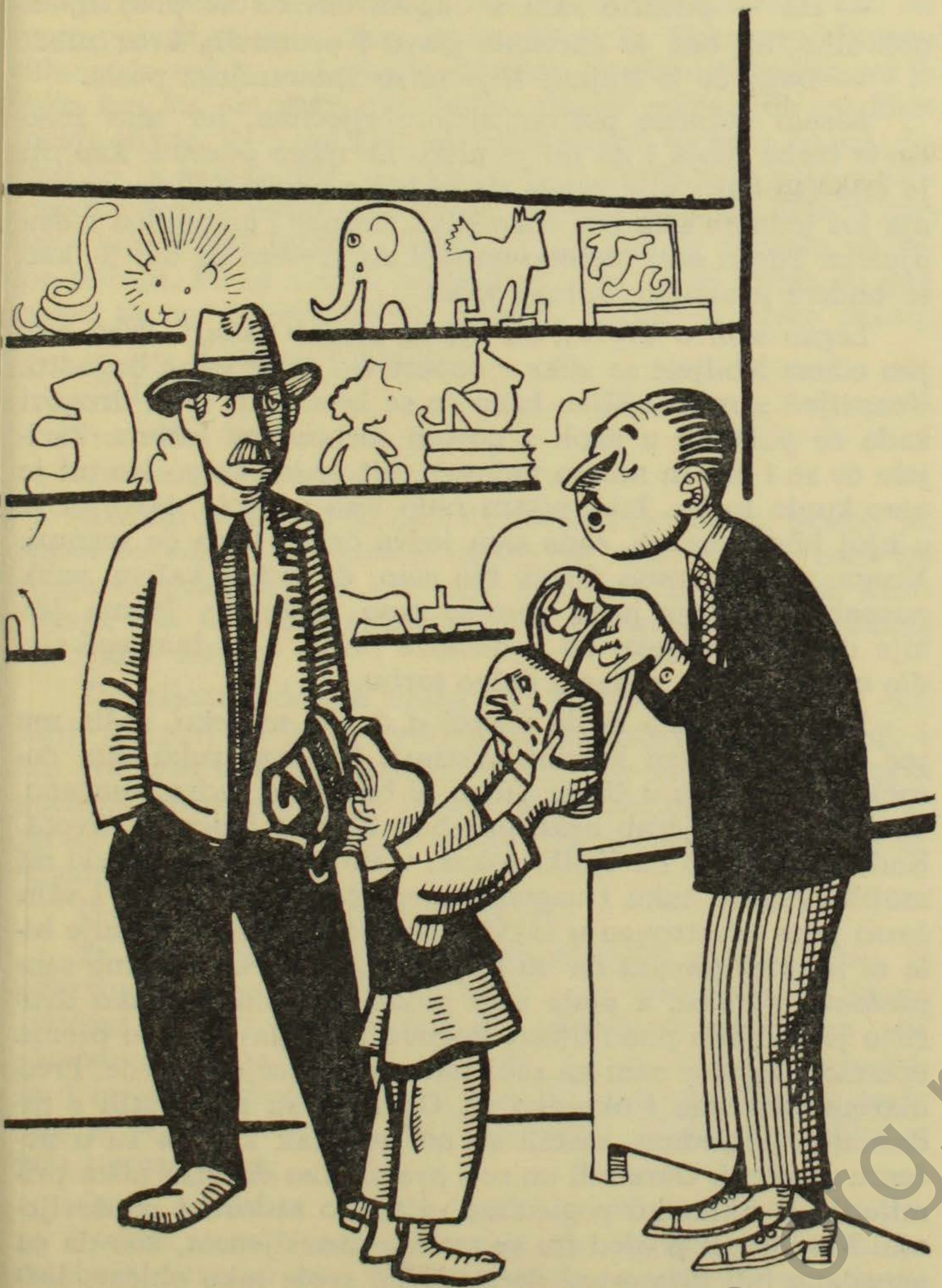
Ona je gledala sliku. Iz očiju sam joj pročitao da joj je drago što sam dobio torbu.

— Sada pazi na nju. Imaš u što metnuti knjige.

Skinuo sam torbu s leđa da je malo bolje pogledam. Tamo, u dućanu, i nisam imao vremena, jer sam se bojao da bi se otac mogao predomisлити. I sestra je pažljivo promatrala torbu. Otvorili smo je da vidimo kako iznutra izgleda. Metnuo sam u nju i knjige da vidim kako će stajati. Sad mi se torba još više svidjela. Predvečer došla je i baka Anica koja je stanovala u blizini. Kad je vidjela torbu, odmjerila ju je sumnjivo i rekla:

— To ti je on kupio?

Tako je uvijek o ocu govorila u trećem licu.

— Da — požurio sam s odgovorom da se pred njom pohvalim, ali ona je okrenula glavu i promrsila kroz zube:

— Dugo će ti trajati! Nije imao pametnijega posla.

Nisam obraćao pažnju njenim riječima, jer sam znao da je torba moja i da mi je nitko ne može oduzeti. Žao mi je bilo što baka nije htjela da je bolje pogleda. Prije spavanja još jednom sam pogledao sliku, karuce i gospodina s dva djeteta. Torbu sam metnuo na stol do kreveta da bih je, kad se budem probudio, odmah vidio.

Legao sam u krevet, ali nisam mogao usnuti. Pred mojim očima lebdjele su slike o onome što će se sutra dogoditi. Unaprijed sam zamišljao kako će se iznenaditi moji drugovi kada se pojavim u školi s novom torbom na leđima. Zacijelo će se i oni sa mnom radovati, bit će im drago što mi je otac kupio torbu. Iako nisam rado išao u školu, iako mi je u njoj bilo dosadno, sada sam jedva čekao kada će svanuti. Nisam se volio rano dizati, bio sam, da istinu kažem, velik pospanac, ali toga jutra sam se rano probudio. Mama još nije donijela mlijeko od komšinice Janje, a ja sam već sjedio u krevetu i u rukama držao torbu.

Kada je mama došla noseći u ćupici mlijeko, našla me već obučenog pred kućnim vratima. Na brzu ruku sam doručkovao i pošao u školu. Jutro je bilo tako vedro, sunčano, da je čovjek osjećao neku posebnu blagost i ljepotu života. Kada sam došao na Veliki sokak, vidio sam kako se neki od mojih drugova tuku i nagone kamenicama. Iako sam i sâm često puta učestvovao u takvim pothvatima, sada mi nije bilo ni na kraj pameti da im se pridružim. Neko vrijeme sam promatrao bitku, a onda sam pošao u školu. Školsko dvorište je već bilo puno djece. Pognuo sam glavu i išao prema učionici. Osjećao sam na sebi radoznale dječje poglede. Pred ulazom sam stao i okrenuo se. Oni koji su me pratili s radoznalim pogledom, zastali su na trenutak kao da su u nečemu zatečeni. Okrenuli su se i pravili kao da nisu ništa primijetili. U njihovim pogledima nije bilo radosti i oduševljenja. Što više, u pogled im se uvukla zamišljenost, kao da su nenadano bili primorani da misle na svoje tako obične, jednostavne torbe od domaće tkanine. Toga trenutka sam osje-

tio da je nešto leglo između nas, da nas je odijelilo, kao da smo postali stranci. Mene je to zaboljelo. Neka neočekivana hladnoća počela je ispunjavati moju nutrinu. Naročito mi je bilo žao što se nitko nije našao da mi priđe i da mi kaže nešto lijepo. Pa i oni koji su jučer hvalili torbe u izlogu, držali su se kao da ništa ne primjećuju. Kada sam ušao u učionicu i stavio torbu pod klupu, razmišljao sam: Možda torba i nije lijepa, možda i nema ničega čim bi obratila na sebe pažnju. To se valjda samo meni čini da je lijepa, to ona samo za mene predstavlja događaj. Jedino je Živko rekao:

— To ti je jučer kupio?

— Da.

— Ima i ljepših.

Ja mu nisam odgovorio.

Skupio sam se u klupi i sjedio kao osuđenik. Učitelj je, kao i uvijek, nešto govorio, pisao po tabli, ali ja nisam na njega obraćao pažnju. Čuo sam kako mu šume riječi, kako bivaju čas jače, čas slabije, ali ih nisam povezivao, nisam im tražio smisla.

Za vrijeme odmora izašao sam u dvorište i stao uza zid. Moji drugovi su jurili dvorištem, preskakivali se, hvatali, i što sve nisu izvodili! Školsko dvorište je bilo puno njihovih glasova. Meni nitko nije prišao, nitko me nije pozvao da se igram. A možda je tako i bolje bilo, jer nisam želio da se igram.

Došlo je vrijeme da idemo kući.

Iz prvih klupa već su poustajali i išli prema izlazu. U dvorištu se čuo učiteljev glas. Ja sam ustao i ispod klupe izvukao svoju torbu. Ali tada se odjednom oko mene sve okrenulo. I djeca, i klupe, i prozori, sve se nekud slilo u jedno i zanjihalo pred mojim očima. Preko cijele slike na torbi bila je prevučena velika mrlja od tinte. Vidio sam: slika je bila upropaštena.

Grudi su mi se dizale i spuštale. Nešto mutno, zagušljivo i teško stezalo me u grlu i željelo da se probije, da se oslobodi. Stisnuo sam zube, prikupio sam svu snagu da ne zaplačem, da ne zakukam.

Nisam došao još ni k sebi, a svi su pogledi bili uprti u moju torbu. Svi, svi su je gledali, sva je pažnja bila samo njoj posvećena.

Prošlo je toliko godina od toga trenutka, dogodile su mi se i mnogo teže stvari, ali njihov pogled i sada tako jasno vidim. Na tim licima nije bilo ni traga sažaljenja ili osude onoga koji mi je ovo nanio. Što više, u široko otvorenim očima blistala je neprikrivena radost, ona se prelila na njihove obraze i dala im neki poseban sjaj koji je meni do tada bio nepoznat.

Kad sam izašao iz učionice, sva su se djeca oko mene skupila, svi su gledali veliku crnu mrlju i svi su joj se smijali. Samo je Stipe Živčev stao uz mene i rekao:

— Tuži učitelju!

Ali ja nisam ni pomišljao da nekoga tužim. Daleko je od mene bila svaka takva pomisao. U meni se tada rodila posve nova, do sada nepoznata spoznaja, da ljudi mnogo lakše podnose tuđu nesreću negoli sreću.

NOVE CIPELE

Počeo se već hvatati sumrak kad je mama pošla s kantom na Letin bunar i kada me spazila pred bakinom kućom gdje sam se igrao.

— Ante! Ante! — čuo sam njezin glas.

Ja sam se okrenuo.

— Evo me. Što je?

— Već je mrak.

— Neka, još samo malo.

— Došao ti je otac i pita gdje si.

Odmah sam ostavio društvo i pošao kući. Otac je došao s Batine Skele, gdje je imao mlin. Možda mi je nešto donio, I ta radoznalost nadvladala je moju želju da se i dalje igram. Nisam ni čekao da mama naliže vodu u kantu, nego sam pojurio kraj bunara i začas se našao u dvorištu.

U kuhinji je već gorjelo svjetlo.

Otac je sjedio na stolici okrenut leđima prema lampi. Kad sam se pojavio na kuhinjskim vratima, vidio sam kako skida čizmu. Opružio je nogu, pritisnuo rukama, ali se ona nije dala tako lako skinuti. U licu se sav zacrvenio, obrazi su mu se napuhnuli kao da će puknuti. Pa i brkovi su se nakostriješili kao bodljike u ježa. Skočio sam preko praga, čvrsto uhvatio vrh čizme i pritisnuo o pod. Za tren oka noga je izletjela. Tako smo skinuli i drugu čizmu.

— Eh, što si ti junak — pohvalio me otac i vidjelo se da mu je drago što sam se baš u pravi čas pojavio i pomogao mu. Uto je došla i mama s bunara. Otac je podigao čiz-

mu, okrenuo je prema svjetlu i pipajući je na pregibu, rekao:

— A da mu nisam kazao da pripazi kad je bude pravio! Ne volim da mi je čizma tijesna. Nažulja mi nogu, a i teško se skida. Ali, što ćeš, magarcu se ne da ništa dokazati. On opet po svome. Rastegnut će se. Ovako ljepše stoji. Eto mu sada. Rastegnulo se njegov nos! Morat ću opet dati da ih metne na kalup. Uzalud sam tolike novce dao.

Odloživši čizmu, smotao je obojke i pogledao mamu:

— U nedjelju je u Bezdanu vašar.

— Da — prihvatila je mama — dobro je što si došao. Baš sam htjela o tome govoriti.

— Zato sam i došao da se dogovorimo.

— Eto, i malom bi bilo potrebno nešto kupiti. Znaš kako je. Dijete raste. Na vašaru je ipak jeftinije. Veći je izbor.

Otac me odmjerio od glave do pete:

— A što da mu kupimo?

— Dok je još ovako lijepo vrijeme, može i bos, ali čim padnu kiše i zahladi, potrebne su djetetu cipele.

— Hm — pustio je otac kroz nos. — Cipele! A što je s ovima što ih ima.

— Poderale su se.

— Ne bi se još možda dale nekako popraviti?

— Ako ćemo istinu reći, dale bi se, samo ja mislim da se to ne isplati. A onda izrastao je. Već su mu tijesne. Ne smije dijete dočekati zimu u tijesnim cipelama.

Otac se počeošao prstom po zatiljku:

— Ah, što ta djeca rastu.

Nakon nekoliko trenutaka udario je rukom po koljenu:

— Pa dobro. Vidjet ćemo. U nedjelju idemo na vašar.

Očeve riječi su me razveselile.

Znači da ću i ja ići na vašar. A to nije šala! Oh, u Bezdanu na vašar!

Radovao sam se novim cipelama, ali sam već unaprijed bio oduševljen onim što ću vidjeti na vašaru. Sutradan, nije još dobro ni svanulo, a ja sam već otrčao u Živčevo dvorište i potražio Stipu. Netom sam ga ugledao, viknuo sam:

— U nedjelju idem na vašar!

Koliko je samo bilo ponosa i radosti u mom glasu! Tada sam počeo računati koliko još dana ima do nedjelje. Danas je srijeda. Onda četvrtak, petak, subota pa nedjelja. Uh, ima još dosta. Kada li će proći ti dani? Nikada mi se valjda nedjelja nije učinila tako daleka. I noću sam sanjao o vašaru. Moram priznati da sam se nadao da će mi otac osim cipela još nešto kupiti.

Sutradan se otac opet vratio na Batinu Skelu. Kad je došao petak, počeo sam se pribojavati da bi otac mogao zaboraviti što je kazao pa ne doći. I zato u subotu već prije podne nisam imao mira. Otišao sam k mami u kuhinju i pitao:

— Hoće li tata danas doći?

— Nadam se da će doći. Tako je rekao.

Ovo njeno: nadam se — palo je u moju nutrinu kao sjenka koja je prekrila radost i pojačala moju sumnju. Možda i neće doći. Možda će zaboraviti. A tko zna kakav ga posao može spriječiti.

Igrao sam se na ulici, ali nisam bio pribran i pravio sam pogreške. S vremena na vrijeme odlazio sam kući da vidim da li je otac već stigao, ali njega nije bilo. Uhvatio se već i sumrak, djeca su se razišla kućama, a ja sam sio pred kućni prag i zurio preda se. Vani, na ulici, sve se utišalo i samo se ponekad čuo lavež pasa. Kada bi se začuo neki šum ili nečiji koraci, brzo bih pošao prema kapiji u nadi da ću ugledati oca. Ali svaki put sam se vraćao sve neraspoloženiji. Večera mi nije išla u tek. Nije mi do nje ni stalo.

Došla je snaš-Janja Živčeva i pitala:

— Hoćete li sutra na vašar?

— Pa sada ni sama ne znam. Rekao je da ćemo ići, a eto još ga nema.

— Valjda će doći kasnije.

— Tako i ja mislim.

Tada se mama meni obratila:

— Hajde operi noge pa idi spavati.

— Još malo ću počekati.

Što se više hvatao mrak bio sam sve neraspoloženiji. Tako je to. Kad se nečemu mnogo veselimo, onda nam se

obično sve izjalovi. Kako oca nikako nije bilo, oprao sam prašnjave noge i pošao u krevet. Nisam mogao odmah zaspati. Dok sam se vrtio u krevetu, mama je sjedjela u kuhinji uz petrolejku i čitala neki roman u svescima. U tišini bih čuo kako se pod njenim prstima okrene list i kako zaškripi stolica kad se na njoj pomakne. Ujutro oko pet sati mama me prodrmala:

— Hajde, diži se, ako misliš ići!

Protrljao sam oči i prvo mi je bilo:

— Da li je došao?

— Došao je.

— Kada?

— Noćas kasno kad si već uvelike spavao.

Obuzela me tolika radost da sam se odmah razdrije-
mao. Skočio sam iz kreveta i poletio da se na brzu ruku umijem. Voda je bila hladna, upravo mrzla. Ali tko bi sada još i na to obraćao pažnju? Otac je već bio obučen i stajao je pred kuhinjskim vratima. Na njemu je bilo novo odijelo koje je nosio samo blagdanom. Kaput mu je bio raskopčan, a preko prsluka pružio se zlatan lanac koji je otac tek u iznimnim prilikama nosio. Na glavi je imao šešir sive boje, a na nogama visoke cipele. Mama je nešto spremala po dvorištu i ubrzo mi priredila doručak. Iz šalice mlijeka dizala se topla mirisna para. Ali tko će sada misliti na mlijeko? Na brzu ruku sam doručkovao i izašao pred kuhinju. Ispred kuće su prolazila kola. Ča-Marko Alarov je, pušeći lulu s dugim kamišem, viknuo ocu:

— Što je, jesi li poranio?

— Pomalo — odgovorio je otac.

— Hoćeš li na vašar? Evo možeš sa mnom u kolima.

— Neka, neka. Ići ćemo vlakom.

Kola su prošla ostavljajući za sobom prašinu. Kako sam se uznemirio želeći da što prije pođemo, otac mi je dobacio:

— Ne boj se. Ima još vremena. Neće vlak otići.

Izašao sam na ulicu da vidim ide li još neko u Bezdan na vašar. Snaš-Jela Letina je onako niska, podebela i umotana u maramu, široko zamahivala metlom da se dizala za njom zagušljiva prašina. U Živčevu dvorištu nije se ništa

čulo. To Stipa zacijelo još spava. Snaš-Lenika Hepova, u širokoj crnoj suknji i sa zavežljajem u ruci, otvorila je naša vrata od ulice i povikala promuklim glasom:

— Što je, bola ga, hoćemo li?

— Sada ćemo — čuo se mamin glas iz dvorišta.

— Ja idem, a vi dođite.

— Dobro, dobro. Samo ti idi — odgovorila je mama.

Kad sam se vratio u kuhinju, mama je već spremala hranu za put.

— Što će ti to? — govorio je otac.

— Pa eto tako, neće biti zgorega da nešto ponesem.

— Ima toga tamo i suviše.

— Znam, ali ipak neka se nađe. Znaš kako je.

Prije polaska mama je rekla sestri Evi da pripazi na kuću. Kad smo došli na željezničku postaju, na njoj je bilo već dosta svijeta. Glasno su se razgovarali, mahali rukama, a kod nekih se primjećivalo da su svoju razgovorljivost potkrijepili dobrom kapljicom. Neki su bili u košulji koja je nemarno visjela preko hlača, drugi su prebacili obične platnene torbe preko ramena. Bilo je i žena koje u razgovoru nisu zaostajale za muškarcima. Među svima posebno su se isticali seoski majstori. Držali su se dostojantveno i s visine gledali na ostali svijet. Vidjelo se po svemu da su sebe smatrali svjetskim ljudima koji mnogo toga znaju o čemu seljaci ni ne sanjaju. Nisam mnogo obraćao pažnju na taj svijet. Poznavao sam ih suviše dobro, a da bi mogli zaokupiti moju pažnju.

Odmah tu pred željezničkom postajom, preko tračnica, pružalo se seosko groblje. Drveni križevi su se redalj jedan do drugoga i uspinjali se prema uzvisini na kojoj su se uzdizala tri visoka križa. Sunce, okruglo kao velika lopta, iznenada se pojavilo iza križeva i rasulo na sve strane blistave zrake. Cijelo je groblje planulo u posebnom svjetlu koje je bivalo sve rumenije i jače.

Stao sam na tračnice i pogledao prema Kolutu. U daljini se vidjelo nešto crno koje je bivalo sve veće. Onda sam vidio i dim. Neko je iza mojih leđa povikao:

— Evo ga. Dolazi vlak.

Odjednom su se svi uskomešali. Pa i oni koji su sjedjeli naslonjenih leđa na zid željezničke postaje i uživali u sunčevu svjetlu, ustali su i okrenuli se u pravcu odakle je dolazio vlak. Iako je dolazio samo do Brega, jer je dalje granica, iako su svi znali da će imati mjesta, ipak su se gurali kad je vlak stigao teško stenjući i puštajući bjeličastu paru koja se brzo umatala u oblačak i rastapala se okolo vagona.

U vlaku sam se našao tik uz prozor kroz koji sam promatrao kako promiču kuće, voćnjaci, vinogradi, njive i šuma koja se nazirala u daljini. Drumom koji je neko vrijeme slijedio prugu, prolazila su kola ili poneki kamion. Cijela okolica se budila i podrhtavala u svježini i zelenilu. I dok sam tako uživao, odjednom se na moje rame spustila nečija ruka:

— Bježi, mali, od prozora! Hoću da sjednem!

Okrenuo sam se. Neki debeljko, dobrodušan i nasmijan, sio je na moje mjesto i zapalio cigaretu. Na svu sreću brzo smo stigli u Bezdan. Već na samoj željezničkoj postaji bilo je mnogo svijeta i mnogo vike. Pred gostionicom su se nalazila kola, konji su bili ispregnuti, privezani za lotre, a pred njima je u kolima mirisalo sijeno. Žene su na glavi nosile košarice, neki su tjerali svinje, a dva seljaka su se na uglu pogađala za kravu. Vidio sam kako jedan drugom udara u dlan i kako ga lijevom rukom vuče prema gostionici gdje će se po svoj prilici moći mnogo bolje sporazumjeti.

Mama me uzela za ruku i rekla:

— Ne udaljuj se da se ne izgubiš.

Ja sam bio radoznao i odmah sam htio znati gdje je vašar. Ali sam primijetio da se ocu nije žurilo kao meni. On je pošao prema gostionici, a ja i mama za njim. Naručio je čašu vina, zasukao desni brk i namignuo mi:

— Prvo ćemo se malo odmoriti pa ćemo onda na vašar.

Mama je razvezala zavežljaj i ponudila me:

— Uzmi pogačicu.

Meni nije bilo ni do odmaranja ni do pogačica. Prilazio sam vratima i zanimao se kamo li taj svijet odlazi. Bit će da je tamo vašar. Kada smo izašli iz gostionice i krenuli putem, opazio sam kako se na velikoj poljani sleglo mnoštvo

naroda. Koga i čega sve tu nije bilo! Ljudi, žene, djeca, mladići, djevojke komešali su se na velikom zelenom pladnju, dok su se bjelasale i šarenile trgovačke šatre i dok su se raznosili izmiješani glasovi prodavača. Naročito mi je prodirao u uši glas nekoga sladoledara s bijelom izduljenom kapom na glavi i zasukanim rukavima. Taj je vikao iz svega grla kao da je htio svu djecu primamiti:

— Oho, evo ga, sladoled
hladan kao med.
Neka dođe bliže
tko želi da se obliže!

S drugoga kraja čuo se glas:

— Evo, evo, kod čika Laze
sve novo, sve taze!

U jakom sunčevu svjetlu vrtio se »ringlšpil«, djeca su vriskala i dozivala se, gramofon je resko i zaglušno sve nadglasavao. Šareni balončići su letjeli u zraku, pištaljke su pištale, u daljini su otegnuto mukale krave za svojim teletom. Kad smo došli pod šatre, imali smo što i vidjeti. Bilo je tu svega što ti samo srce može zaželjeti. Odijela, kapa, čizama, šešira, cipela, jednom riječju prava poplava. Nisam znao kamo bih prije pogledao i što bih zaželio. I majstori, i pomoćnici, pa i šegrti imali su pune ruke posla. Toliko svijeta i toliku robu još nikada nisam vidio.

— Kamo si se to zatelebao? — rekao mi je otac i povukao me za ruku. Pred nama se našao majstor, srdačno se smijao i pitao:

— Izvolite. Što je po volji?

Otac je mirno prelazio pogledom po izloženim stvarima.

— Htjeli bismo cipele — dodala je mama.

— O molim. Izvolite. Koji broj želite?

— Ne za mene, nego za maloga.

— A tako! Kakve želite? Niske ili visoke?

— Pa ne znam ni sama.

— Visoke — rekao je otac.

— Molim, molim — srdačno se smijao majstor.

— Samo neka je nešto dobro da se brzo ne poderu.

U tren oka šegrt je donio stočić i stavio ga preda me. Majstor me uzeo za ramena:

— Ded sjedi ovdje. Sada ćemo vidjeti.

U rukama su mu bile visoke crne cipele. Navukao mi je jednu na desnu nogu i pogledao odmaknuvši glavu:

— No, kako je?

Meni su se cipele svidjele.

— Dobro je — rekao sam. — Kako se koža sja.

— Da ti nije tijesno? — pitao je otac i pipao prstima vrh cipele.

— Nije tijesno.

— Bolje je kad su cipele malo prostranije — savjetovao je otac.

— Rastegnu se na nogama — razlagao je stručno majstor.

Mislio sam da su cipele već moje, i zamišljao sam kako se u njima šetam pred našom kućom, kad mi otac reče:

— Skidaj!

Gledao sam ga začuđeno.

— Dobre su mi. Posve su mi dobre — uvjeravao sam oca misleći da mu se možda čini da mi cipele nisu dovoljno velike i da mi se ne sviđaju.

— Pogledat ćemo i na drugom mjestu. Ne valja nikada kupiti na što se čovjek prvi put namjeri. Prvo treba sve pogledati pa tek onda odabrati što mu se najviše sviđa!

Kad mi je šegrt skinuo cipelu i objesio je na prijašnje mjesto, meni je bilo kao da mi je oteo već moje cipele.

Tada smo zaredali od šatre do šatre. Svagdje se ponavljalo skoro isto. Sjedao sam na malu stolicu, navlačio cipelu na desnu nogu, otac je pažljivo opipavao i pitao za cijenu. Negdje mu se svidjela cijena, a nisu mu se svidjele cipele, negdje su mu se svidjele cipele, a nije mu se svidjela cijena. I nikako se to dvoje nije moglo složiti.

Meni je postalo dosadno i gubio sam nadu da će mi otac uopće kupiti cipele.

Sunce je već visoko sjalo na nebu i nemilosrdno pržilo ovaj svijet koji se gurao i natiskivao, ringlšpil se i dalje vrtio, kreštavi glas gramofona bio je još prodorniji i objesniji.

Otac je htio da odemo tamo gdje se prodaje stoka, ali ga je mama odgovorila. Pošli smo pod razapeti šator gdje se točilo pivo. Tu smo bili zaklonjeni od sunca. Mama je nudila da jedem, ali meni nije bilo do jela. Umorio sam se u tom stalnom obuvanju i izuvanju cipele. Umorilo me i ovo stalno iščekivanje hoće li se otac već napokon pogoditi s majstorom za cipele. Sada je pio hladno pivo i gladio desni brk. Mama je polako grickala pogačicu i stalno nudila da pijem malo piva. Pitala je oca koliko je sati i upozoravala ga da je već vrijeme kada bismo mogli kupiti što želimo i poći kući. Ali se po svemu vidjelo da se ocu nije nimalo žurilo. Mirno je pio pivo i gledajući u svijet rekao:

— Što kasnije, tim bolje! Kada svijet navali, roba je skuplja. Što je manje mušterija i roba je jeftinija. Ne brini se, vidjet ćeš kakve ćemo cipele kupiti!

Posebno je naglasio: kakve. Ali ja sam postao već nestrpljiv. Znao sam da ćemo opet od šatre do šatre i da se to može produžiti u nedogled. Bilo mi je i neugodno pred majstorima koji su mijenjali izraz lica čim me je otac zvao da idemo dalje. Kako li će nas dočekati kad se opet pojavimo? Ali na očevu licu nije bilo ni traga neugodnosti i brige. Po izrazu njegova lica vidio sam da je to za njega posve obična stvar i da ne nalazi razloga da bi se imao čega ustručavati. On se držao one: moj novac, tvoja roba. Ako se pogodimo, dobro je, a ako se ne pogodimo, nikom ništa. Vašar i jest zato da se ljudi pogađaju i cjenkaju.

Najzad smo ipak pošli.

U blizini smo vidjeli kako pred svojom robom stoje dva majstora i kako se razgovaraju. Jedan je bio debeo, okrugao u licu i pomalo ćelav, a drugi suh i malo pognut. Netom smo se približili, debeli se uslužno naklonio i nasmijao:

— Izvolite!

— Cipele za maloga — pokazao je otac prstom na mene. Debeljko me odmjerio od glave do pete i skinuvši cipele, rekao:

— Evo ove će biti kao naručene.

Digao ih je uvis da ih bolje vidimo.

— To je prvorazredna roba. Pogledajte kako su izrađene!

Otac ih je uzeo i sa svih strana razgledao dodavši:

— Jake su.

— Može ih nositi dok ne izraste. Ali ja sam uvjeren da ih neće brzo poderati.

Otac je pružio cipele mami:

— Što veliš?

— Lijepe su, nema što — potvrdila je ona.

— Izvolite, molim lijepo — vratio se majstor i obratio se meni:

— Ded sjedni, mali.

Ja sam opet pokorno sio, i cipela mi se našla na desnoj nozi. Pogledao sam. Cipela je bila visoka, lijepo se ovila oko moje noge, kao da je za mene napravljena. Vrh joj je bio lijepo sveden i imala je zaista lijep oblik. Neobično mi se svidjela. Otac se prignuo i opipao je sa svih strana da se sam uvjeri da li je dosta velika.

— Hm — klimnuo je glavom. — Kao da ti je malo tijesna.

— Posve mi je dobra — požurio sam se da se otac ne bi opet stao predomišljati.

— Dobra ti je, samo mi se čini da ti je nekako suviše uz nogu. Bit će ti tijesna kada obučeš debelu čarapu. Zimi ne možeš u tankim čarapama.

— Dotle će se već rastegnuti — govorio sam i već sa strahom gledao u cipelu, jer sam mislio da će se otac predomisлити. I nisam se prevario.

— Ne valja da je cipela tijesna. Vidim ja da bi morala biti veća — razlagao je otac.

Na moju veliku žalost majstor je donio druge cipele, ali su mi bile suviše velike. Dok sam ja obuvao i izuvao cipele, onaj mršavi i pognuti majstor prišao je ocu i rekao:

— Nadam se da će kod mene biti za maloga. Imam krasne cipele. Izvolite se uvjeriti.

Debeljku baš nije bilo po volji što mu kvari posao, ali mu nije ništa rekao.

Kad sam i kod mršavoga i pognutoga majstora sio na stolicu, donio je polucipele i začas mi je jednu obuio.

— Evo pogledajte — obratio se ocu. — To su cipele!

Činilo mi se da su se i ocu svidjele, ali meni ne. Ja sam mislio na one visoke, koje sam malo prije obuvao.

— No, što veliš? Da kupimo?

Ja sam napravio kiselo lice:

— Pa ne znam.

— Sviđaju li ti se?

— Što ja znam. Nekako mi se čini...

— Ovakvih cipela više nećete naći na vašaru. Ovo je moj ručni rad — prekinuo me mršavi majstor.

— Meni kao da se sviđaju one koje sam malo prije obuvao. Nekako su mi ljepše.

— Zar od ovih da može biti ljepših? — čudio se mršavko. — Ovo je po najnovijoj modi. Ovako što ne izrađuje svaki majstor. To treba znati!

— Da kupimo? pitao me otac.

— One su bolje.

— Kako bolje? Ma što ovo dijete govori? One cipele ovima ne mogu biti ni sluga!

— A što ćemo kada se djetetu sviđaju — slegao je otac ramenima.

— A što dijete zna? Što se ono razumije u stvar? Valjda sam ja majstor pa znam što valja, a što ne valja! Zar će me dijete učiti? Izučio sam ja, moj gospodine, zanat u Beču i Pešti, vidio sam svijeta i znam što su cipele! I što se uopće to dijete plete u stvari u koje se ništa ne razumije!

Po glasu mu se već vidjelo da je uvrijeđen i da se stao ljutiti. Njegovo blijedo lice još više se produljilo i ispunilo rumenilom. Pogledao me ispod oka onako poprijeko, kao da sam mu u najmanju ruku oca opsovao. Onaj debeljko mora da je slušao naš razgovor, jer se našao uz mene i smijao se:

— Je li da su moje ljepše?

— Jesu.

— I više ti se sviđaju?

— Da, sviđaju mi se.

— Eto — raširio je ruke i dobrodušno se nasmijao. — Dijete je najbolji sudac. Zna ono što valja!

To je bilo kao kada benzin livaš u vatru.

Mršavko je sav pozelenjeo od jada. Zgrabio je cipele i podnio ocu pod nos:

— Samo luđak može kazati da ovo nisu prvorazredne cipele! Lud je tko vjeruje ovome balavcu. Zar on da mene kritizira, a ne zna još ni nos obrisati! Gdje je on bio kad sam ja izučavao zanat? Moj gospodine, kod mene naručuju cipele najbolja gospoda! Razumijete li? Najbolja gospoda! I zadovoljni su. A on?

Tako me je pogledao da sam naglo skočio sa stolića i stao iza oca.

— A gle — umiješala se mama, koja je do sada šutjela i gledala — što se vi toliko ljutite? Valjda dijete ima pravo da kaže da li mu se cipele sviđaju ili ne. Ako se vama sviđaju, ne moraju njemu.

— Ali što on zna? Odakle da on uči mene majstora! Treba njega šakom po gubici!

— Oho! Vrlo lijepo! Zar vi tako dočekujete svoje mušterije?

— Nisu mi potrebne takve mušterije.

— Ni nama nisu potrebni takvi majstori.

Otac se nasmijao:

— Pusti, ženo. Valjda vidiš da se čovjek uvrijedio.

— Kako se ne bih uvrijedio kad jedan običan balavac kaže da moje cipele ne valjaju! I to meni majstoru koji je u Beču i Pešti učio!

— O lijepo, lijepo! — prihvatila je mama. — Vaše su cipele, a naš novac. Nećete nas valjda još prisiliti da nam se vaše cipele moraju sviđati i da ih moramo kupiti!

— Ne morate ih kupiti. Ne morate. Ne bojte se. Ne bih vam ih sada ni dao! Taj balavac nije ni zaslužio takve cipele!

— Je li da su moje ljepše? — namignuo mi je debeljko i pomilovao me po kosi.

— Ljepše? Zar vi onda uopće znate što je lijepo? — padao je u sve veću vatru mršavko. — Ja takvu robu kao što

je vaša ne bih ni iznosio na vašar da svijet vidi. Ne bih se samo sramotio!

— Slušajte! Da li vi uopće znate što govorite? — uozbiljio se odjednom debeljko.

— Znam. Vrlo dobro znam!

— Ako znate, onda je bolje da šutite i da ne vrijeđate. Nećete valjda još reći da ste bolji majstor od mene!

— I jesam. Uvijek sam bio i bit ću!

— O, vidim! Već i djeca znaju kakva vam je roba i kakav ste majstor, samo vi ne vidite i ne znate. Bilo bi bolje da se pokupite i što prije odete da vam se djeca ne rugaju.

Na ovu viku i prepirku počeo se skupljati radoznao svijet da vidi što se to događa. Mršavko je podigao cipele iznad glave i vrteći ih sav izvan sebe, vikao:

— Zar on da meni kaže? Zar on da kritizira moje cipele? Zar mene da jedan balavac uči, mene majstora, koji je bio u Beču i Pešti? Sramota! Skandal!

Uzeo je cipele i stao ih podnositi radoznom svijetu pod nos:

— Evo pogledajte! Uvjerite se kakva je to roba, kako su pravljene te cipele! Ako neko bolje napravi, dat ću mu sve što imam. Sve, razumijete?

Svijet se sve više skupljao.

Oni što su bili u prvim redovima gledali su u cipele i čudili se što je ovome čovjeku, a oni što su dolazili i gurali se pitali su što se to dešava. Neki šaljivko je povikao:

— Evo majstor poklanja svoju robu. Navali, narode! Cipele badava koliko ti srce zaželi!

Mi smo se nekako izvukli iz te gungule i pošli debeljku koji je već bio zasukao rukave da naleti na mršavka. Otac je kupio cipele, a da više nisam ni sjedao na stolčić. I uza sve što se malo prije dešavalo s mršavkom, vidio sam da je debeljko bio zadovoljan. Bio je uvjeren da sam ja donio pravedan sud o valjanosti cipela i da je tim ponosan.

Dok smo kupovali cipele, svijet se, doznajući o čemu se radi, razišao. Mršavko nije više ništa govorio i ja sam mislio da je sve u redu, da je oluja prošla. Ali kad smo prolazili ispred njegovih šatra i kad me je opet opazio, gdje idem u

novim cipelama, skočio je kao pomaman i stao psovati da je bilo strahota. Kad je pošao prema meni, dao sam petama vjetra da se sve prašilo za mnom.

— O ludog li čovjeka, nikako ne da djetetu mira — govorila je mama.

Ona je kupila bombona da ponese mojoj sestri Evi. Kupila je i meni. Tada smo otišli u gostionicu i sjeli. Kući smo se vraćali pješice, jer ćemo i tako stići prije vlaka. Išli smo prugom. U početku sam poskakivao i išao ispred roditelja, ali nakon nekog vremena morao sam skinuti cipele i ići bos.

Sunce je pržilo, pržilo je nemilosrdno, a kao za inat nikako da se pojavi vjetrić pa da nas osvježi. Od Bezdana do Brega ima nekih devet kilometara. Za mene je sada to bilo baš dosta. Bilo bi mi milije da smo čekali vlak, ali nisam ništa rekao jer sam se na vašaru uvjerio kako može proći čovjek kad iskreno iznese svoje mišljenje. Bilo mi je žao što nisam vidio sve što sam želio, da bih kod kuće mogao pripovijedati drugovima. Ali ovo što sam doživio bilo mi je posve dosta da se sjećam vašara, a i novih cipela koje su mi zaista poslije bile tijesne.

zkuh.org.rs

OSAM VRABACA

Kada je Marko ušao u školsko dvorište s knjigama u šarenoj torbi, koju mu je mama napravila od svoje već stare i iznošene pregače, posve se promijenio. Ona bezbrižnost i radost, koja ga je nosila dok se igrao na zelenoj livadi i davala mu krila, sada se naglo rasplinula, a neko mutno, nelagodno osjećanje ulazilo mu je u dušu i težina se spuštala na njegova ramena. Još malo prije, te krupne i vedre oči, koje su se radovale vrapcu na grani ili golubu na kućnom krovu, sada su se mutile nekim sjenkama, koje su odavale nesigurnost i brigu.

Onako, malen, u dugoj bijeloj košulji, u okraćalim hlačama, sa glavom ošišanom do kože, bos i malo pognut, ispitivački je pogledao po školskom dvorištu i odmah ustanovio da je došao u pravi čas. Djeca su već bila u razredu i kroz otvorene prozore čuo se nerazgovijetan žamor, koji ga je uvjerio da učitelj još nije došao.

Uletio je u razred i sio na svoje mjesto. Iz torbe je izvadio knjigu, otvorio ju je i čitao lekciju, ali nije ništa razumijevao. Ta mala crna slova igrala su pred očima, mijesala se, i on nikako nije mogao da ih dovede u red i da ih zapamti. U njegovim se mislima još zelenjela trava na livadi, još je vidio loptu i susjedova sina Martina s kojim se bio igrao. Eto, Martin baca uvis loptu, koja se kao krupan crni vrabac diže i onda naglo spušta, a on zadihan, s rumenilom u obrazima, brzo juri pod nju da je dočeka i uhvati rukama. Onda opet čuje mamin glas:

— Marko-o-o!

On čuje njen glas, poznaje ga po toj, ali se ne okreće kao da ga nije ni čuo. I tek kada mama nekoliko puta ponovi poziv, on zastane, okrene se i, gledajući je, pita:

— Što je?

Za njim se vide bijele seoske kuće, dudovi ispred njih, trščani krovovi i nekoliko gusaka, koje su dostojanstveno i zamišljeno podigle glave na dugim bijelim vratovima i napele sluh kao da se taj doziv njih ticao.

— Dođi! Već je vrijeme. Treba u školu.

I tek sada shvati zašto ga mama zove, tek sada kao da je iznenađen pogleda Martina i reče:

— Moram kući.

I dok ide prema majci i briše uprljane dlanove o hlače i košulju, koja mu se sprijeda oslobodila hlača, na pritvorena vrata od ulice izlazi njihov veliki i crni pas Rundov, skače prema njemu, oblizuje se i maše dugim repom. On se saginje, prelazi mu dlanom po glatkoj dlaci i privlači ga kao da će ga nježno zagrliti. Koliko li ima svjetla u Rundovim očima, koliko li ima u njima povjerenja i radoznalog iščekivanja!

Ali, tada se Marko naglo trza, dolazi k sebi i vidi da se nalazi u razredu i da je pred njim otvorena knjiga. Ponovo pokušava da se pribere, da poveže riječi i da shvati što u knjizi piše. U razredu nastaje sve veći nemir i iz ovoga nerazgovijetnog žamora izbijaju pojedinačni usklici, koji se dotiču i bijele tavanice, razbijaju se o nju i rasipaju po razredu nad dječjim glavama i opet miješaju u muklo zujanje.

Uz prozore od ulice, koji su presvučeni do polovine žućkastom bjelinom, sjede djevojčice i sa strahom se okreću prema dječacima na desnoj strani, a u očima im je strah i opomena da bi se mogao pojaviti učitelj i zateći ih u ovakvom nemiru.

— Mir! Mir! — čuje se s vremena na vrijeme sitan, gotovo nemoćan glas dječaka, koji stoji kod katedre i prijeti se:

— Ja ću vas zapisati! Vidjet ćete!

I da ih uvjeri u svoju odlučnost, dere iz teke list i nešto brzo i nervozno zapisuje kratkom zelenkastom olovkom, koja je nespreno zašiljena kao da ju je zubima ogrizao.

Ali njegov glas je tako neizrazit i nemoćan da ga uopće dobro ni ne čuju. Utapa se u krupnim izazovnim prijetnjama:

— Zapiši! Pokušaj! Vidjet ćeš što te čeka!

To oni najhrabriji i najnemirniji, koji su uvijek spremni na tuču, prijete i izazovno ga gledaju kao da će već sada na njega navaliti.

Ali kada lupnu vrata od ulice i kada neko viknu:

— Evo ga! — u razredu odjednom nastane takva tišina kao da se desilo nešto strašno i neočekivano, kao da se pred njima pojavilo neko strašilo. Okrugle i do kože ošišane glave brzo se poravnavaju, leđa se ispravljaju uz naslon klupe, a ruke se stiskaju i brzo svode za leđa.

U razredu je takva tišina da se posve dobro razabire, kako se đon na učiteljevim svijetlim i lakovanim cipelama širi, proteže i skuplja na ciglama ispod samih školskih prozora u dvorištu. Kako li je samo jezivo to protezanje i skupljanje, i to škripanje što se na sve strane širi i budi samouvjerenost i dostojanstvo! Napete dječje uši prate svaki korak, oči počivaju na vratima i nikako ne mogu da se od njih otkinu. Onaj, što stoji na katedri, sav se ukrutio i ne miče se. I olovku i papir sakrio je još onda kada su lupnula vrata od ulice i kada je neko povikao:

— Evo ga!

U razredu se čuje kako zuji muha i to zujanje još više ističe tišinu i napeto iščekivanje.

Na vratima se začuje gromko kašljanje, da se, rekao bih, vrata tresu, a svi u razredu, kao jedan, skoče na noge, u znak pozdrava i tako ostanu kao ukopani. Na vratima se najprije pokaže učiteljev trbuh u raskopčanom kaputu, prsuk, preko kojega se protegao dugi zlatan lanac. Onda slijede ruke sa velikom džepnom maramicom i to razvijenom, koja slična kakvu šarenu zastavu. Kada se pojavi krupna, okrugla glava s tupim, na vrhu svinutim uvis nosom, i kada uđe i drugi učiteljev dio, kao počasna pratnja, onaj mali-

šan skoči s katedre i sa strahopoštovanjem prileti učitelju da prihvati štap koji je okačen o lijevoj učiteljevoj ruci. Štap se brzo nađe u uglu do same okrugle željezne peći koja se ukočila tu do samih vrata.

Učitelj, ne gledajući ni lijevo ni desno, odlučno korača kratkim nogama u crnim hlačama, a cipele mu škripe kao kola pod teretom. Kada dođe na katedru i okrene se prema razredu, rasvijetli mu se nisko čelo, koje se produži u celavu stazu do sredine glave, još više mu se zacrvene obrazi, a obrve mu se podignu nad sitnim svjetlucavim očima. Poslije molitve začuje se njegov oštar i kratak glas:

— Sjedi!

Učenicima se učini da se glas probio kroz opuštene učiteljeve brkove.

Učenici, kao jedan, spuste se na sjedala i ne skidaju pogled s učitelja. On, stegnuvši debele usne, malo zažmiri, obrazi mu se napuhnu, kao da će se evo sada između zubiju pojaviti pljusak, a onda se spusti na stolicu koja mučenički zaškripi. Njegovi debeli i kratki prsti brzo ulete u desni džep od prsluka i na dugom debelom crnom koncu izvuku pozlaćeni cviker. Vrlo sigurnim pokretom polaže ga na nos, a uši se dignu kao da su radoznale hoće li se cviker zaista udobno smjestiti na nosu.

Marko gleda kako su debeli učiteljevi prsti dohvatili držalo i kako se ono izgubilo među njima, čuje kako pero škripi, kao da jeca pod nekim nemilosrdnim teretom. Jedina mu je misao u glavi hoće li učitelj ispitivati ili će uzeti novu lekciju. Samo danas da ne pita, samo danas da idu dalje. I počinje se kajati što nije učio, što se igrao s Martinom. Sam sebi se zaklinjao da će od sada uvijek naučiti svaku lekciju i da će slušati mamu kad ga bude opominjala da uzme knjigu. Pogled mu se spušta na otvorenu knjigu, pokušava da se primiri i da barem na brzu ruku još u zadnjem trenutku nešto pročita i zapamti, ali kako da mu se pogled otkine od učitelja, kako da ne pazi što će učitelj uraditi! I tako čas gleda u učitelja, čas u knjigu i saginje se i skriva za leđa ovoga što sjedi pred njim, u nadi da ga učitelj neće prvoga opaziti, ako već i bude pitao.

A učitelj, kao da naslućuje njegove misli, pogleda ispod oka po razredu i tako ostane nekoliko trenutaka.

— Evo ga, sada će — misli Marko. Ta je misao tako jaka i uvjerljiva, da čisto ne vjeruje da je učitelj pognuo glavu i da dalje mučenički škripi pero po velikom rastvorenom dnevniku. I tek nakon nekoliko trenutaka biva mu jasno da učitelj nije gledao u njega, nego da je tražio u sjećanju neku misao koja mu je sada bila potrebna. To se on samo nečemu domišljao!

I Marku nekako laknu u srcu.

Kao da mu je barem na neko vrijeme odložena opasnost, nakašlja se, ali odmah i pritaji dah prestrašen da se mogao toliko zaboraviti i od sebe dati glas. Zar ne bi mogao tim kašljanjem na sebe svratiti pažnju, zar ne bi učitelj mogao u njega uprti prstom i reći:

— Marko!

I opet ga obuzme strah, i opet nešto hladno prostruji njegovom nutrinom, i on se ukoči i pripije uz klupu kao da ga ništa neće moći od nje rastaviti.

Velika crna muha zuji nad njegovom glavom, zuji kao sirena koja će sad, evo, trgnuti učitelja iz misli. Kao velika crna točka diže se prema tavanici, skreće k prozoru i tamo, naglo se spustivši, pođe pravo prema učitelju i spusti mu se nasred čelave glave. A učitelj, kao da se nečega važnog prisjetio, udari se lijevom rukom po čelu, naglo ustane i naslonivši se rukama na katedru, pogleda preko cvikera po razredu. Njegove sitne, okrugle oči nemirno svjetlucaju, a crni konac iza desnoga uha oklizne se i zanjše mu se pred nosom.

— Tko zna lekciju? začuje se njegov glas, ali tako tak da se čini kao da to ni ne govori učitelj, nego neko drugi koji stoji iza njegovih leđa. Ali taj što govori nije tako debeo, nego mršav, posve mršav, kost i koža, a i visok je, mnogo viši od učitelja, samo što je, na neko čudo, posve nevidljiv.

Marko vidi kako se u prednjim klupama podižu ruke, a na svakoj se ruci vide dva prsta kako strše uvis. Neke ruke su sigurne, ukočene, kao da će se još više dići i produžiti

sve do tavanice, ali neke su nesigurne, čas se dižu i pomalo spuštaju, i ne zna se da li će najzad posve pasti.

Da podigne ruku? Da se tako sakrije iza ostalih, da ne svrati na sebe učiteljevu pažnju? Ali ako učitelj baš njega prozove, što će onda biti? Otkrit će da ga je namjerno htio prevariti i onda bolje bi bilo da nikada nije ni znao što je škola. Ali ako ne digne ruku, opet nije dobro, opet ne valja, jer će tako jasno pokazati da nije naučio lekciju, a onda zna što ga čeka. I tako ne znajući ni sam što da uradi, čas nesigurno podiže ruku, čas je napola spušta i u toj neodlučnosti još se više zbunjuje i gubi u nekoj neodređenoj magli koja mu ne da da se snađe. A učitelj stoji i dalje nepomično, oči mu svjetlucaju, brkovi se miču, a konac od cvikera njiše se pred nosom.

U razredu je tišina, samo ponegdje zaškripi klupa, a škripanje je kao priprema za ispitivanje. Učiteljeva desna ruka se podigne, palac i kažiprst polete prema nosu i s nekom posebnom lakoćom skinu cviker, kao da ga skidaju s naročito počasnoga mjesta. Držeći ga u ruci, učitelj siđe s katedre i prošeta se ispred klupa. Glava mu se podiže, ali taj joj je napor posve uzaludan, jer je toliko prirasla za ramena da se uopće ne zna da li učitelj i ima vrat.

— Kako li će se to završiti? Kako li će učitelj već jednom započeti da pita? Samo da ovo stanje prestane, da prestane ovo mučno iščekivanje.

Te misli muče Marka, ali se učitelj na to ni ne obazire. On mirno, dostojanstveno ide ispred klupa, kao da uživa u cvilenju novih cipela, kao da mu je milo što može u ovakvoj tišini promatrati kako se dižu dječje ruke kao da ga pozdravljaju.

Najzad se zaustavi na sredini razreda, prođe između klupa, da se odmah vrati i stane pred katedrom.

— Dekić! začuje se povišen učiteljev glas.

Mališan iz prve klupe se digne, a sve ruke, kao po nekoj komandi, spuste se i brzo nađu za leđima.

Marko vidi kako se Stjepan Dekić malko pognuo, vidi mu košulju koja mu je na desnom ramenu malo poderana.

I kosa mu je već prilično narasla i već je vrijeme da se ošiša.

— Što je bilo danas za lekciju? čuje se strog učiteljev glas.

Stjepan se premješta s noge na nogu, miče ramenima i isprekidano govori:

— Danas za lekciju ... Danas za lekciju ... Bilo je danas za lekciju ...

Marko osjeća kako Stjepan guta pljuvačku, kako mu se jabučica u grlu miče, ali pljuvačku nikako da proguta. Stjepan se našao u položaju kao seljak kojemu kola zapadnu u blato, a konji se uzalud naprežu da ih izvuku.

— No, što je bilo? pita učitelj i prilazi Stjepanu, a brkovi su mu se već nakostriješili kao ćuranu perje kad se na nekoga ljuti. Iz glasa mu se čisto razabire kako je uvjeren da je uhvatio žrtvu i da joj više nema pomoći.

— Izlazi!

Stjepan brzo izlazi, ali gleda da izmakne učiteljevoj ruci, koja već počinje podrhtavati, izlazi i staje ispred ploče na koju su kroz prozor pale sunčeve zrake.

Učitelj gleda po razredu, metne cviker u desni džep prsluka, namršti čelo i reče:

— Na grani ima osam vrabaca. Naiđe lovac, pukne i ubije pet vrabaca. Koliko je na grani ostalo živih vrabaca?

U razredu tajac.

Marko u mislima vidi granu, onu na dudu u njihovu dvorištu, vidi i vrapce kako stoje i spremaju se da na prvi šum rašire krila i polete. Ali nikako ne može zamisliti da dolazi lovac i da puca u vrapce. Kako je lovac pucao na vrapce? Vrapce gađaju djeca iz praćke, i sam ih je gađao, koliko puta ih je gađao!

— No, tko zna? — budi ga iz misli učiteljev glas.

Ruke se podižu i na nekim licima sja osmijeh koji govori da je zadatak riješen. Vidi se da su mnogi uvjereni da će posve dobro odgovoriti i zato i pružaju ruku prema učitelju da ih prozove. Ali učitelj žmirka očima, a iz njih izbija skoro neprimjetno lukavo i pritajeno svjetlo.

— No, Anice! reče učitelj i okrene se prema curicama.

Anica ustane i počne:

— Na grani ima osam vrabaca. Naiđe lovac i pukne i ubije pet vrabaca. Na grani će ostati još tri vrapca.

— Ne — vikne učitelj, a brk mu se podigne.

Anici se namršti čelo i u prvi mah joj se učini da se on to samo šali. U mislima brzo računa: osam manje pet, to je tri. Drukčije ne može biti. Ali učitelj ponovo reče:

— Ne! Sjedi!

Anica ga začuđeno gleda, ruke joj se raširile kao da pitaju kako to da na grani ne ostanu tri vrapca! Gleda okolo sebe začuđeno i s nerazumijevanjem.

— Đuro! — vikne učitelj.

— Na grani, na grani... ako lovac, ako vrabac... , — muca Đuro i vidi se da uopće nije ni računao koliko bi vrabaca moglo ostati na grani.

— Magarac jedan! prodere se učitelj. — Zar spavaš? Ti ni ne znaš o čemu se radi! Marš van!

Još četiri učenika su se ovako našla pred pločom. Neki što su rekli da su ostala još tri vrapca, a neki što nisu znali ponoviti pitanje.

Marko je od osam oduzeo pet i vidio je da ostaje tri. Ali učitelj svakom veli: — Ne! To on zacijelo misli da lovac ne puca na vrapce. Tu je sigurno zamka, tu je pogreška. Drugo ne može biti. I uvjeren da je odgonetnuo tajnu, naglo ispruži ruku.

Učitelj, kao da se iznenadio, upre prstom u njega:

— No, da čujemo!

Marko se prvo nakašlje i mirno reče:

— Lovac nikada ne puca na vrapce.

Učitelj kao da nije dobro čuo, reče:

— Što to?

— Lovac nikada ne puca na vrapce. Djeca praćkom...

Učitelju se skupe obrve, krv mu navre u obraze, i kao da mu je stao na žulj, poviče:

— Zar ti, zar ti da mene učiš? Balavac jedan!

Poletio je prema Marku da ga dohvati rukom, ali se ovaj toliko iznenadio neočekivanoj provali učiteljeva bijesa, da

se nije ni maknuo. Teška ruka dohvatila je Marka za vrat izvukla ga iz klupe i svom snagom gurnula prema ploči.

Nikada učitelj nije bio ovako ljut.

Marko se zaustavio kod peći i tu se snuždio i drhtao čekajući što li će dalje biti. Nikako nije mogao shvatiti zašto se učitelj toliko razljutio i čim ga je mogao toliko uvrijediti. A učitelj je vikao i lamao rukama:

— Zar ti mene da učiš? Zar se ti meni usuđuješ?

Doletio je, onako debeo, do ploče i sa ormara dohvatio prut. Lijevom rukom zgrabio je Đuru za vrat i potjerao ga oko sebe kao kad seljaci na konjima vrše žito. Prut je pucao po nesretnikovim hlačama da su mu pred očima sve varnice sijevale. Ali, valjda od boli ili prevelikoga straha, Đuro se počeo tako brzo vrtjeti da ga učitelj nije mogao prutom dohvatiti, nego je samo mahao po zraku. Činilo se da učitelj stoji na jednome mjestu, a da mu se samo trbuh okreće oko nevidljive osi i biva sve veći, a učitelj sve niži. Odjednom je Đuro kliznuo iz njegove ruke, naletio na ploču, od nje se odbio i odavde ravno u učiteljev trbuh. Da se učitelj nije uhvatio za klupu, zacijelo bi posrnuo i tko zna što bi još bilo. Dok se on nije snašao, Đuro je već bio u klupi na svome mjestu. Nije imao vremena da plače, nego je samo prestrašeno gledao oko sebe i prema učitelju kao da ne shvaća što se to bilo s njim dogodilo. Učitelj je stajao pred katedrom, prsa su mu se nadimala i spuštala kao kovački mijeh. Znoj mu je probio čelo i curio niz obraze i za vrat sa ćelave glave, a ruke su mu podrhtavale. Usta su mu se otvorila, ali riječi nisu izlazile. Izlazio je samo neki mukao šum i razli-vao se po razredu. Curice su gutale suze i bojale se da od sebe puste i najmanji glas.

Kad je učitelj došao k sebi, viknuo je:

— Hlače dolje! Na klupu!

Iz zadnje klupe došla su dva najjača učenika, zgrabila prvoga do ploče, svukla mu hlače i položila ga na klupu držeći mu čvrsto glavu. Dok ga je učitelj mlatio po gaćama, on se trzao i mahao nogama.

Marko je vidio što ga očekuje.

Znao je da će i na njega doći red. Sav se tresao. Krv mu je udarila u obraze. Odlučio je da ni pod koju cijenu ne dopusti da ga ovako polože na klupu. Neka rade s njim što god hoće, samo na klupu nikako ne. Ovi pred njim nisu se mnogo otimali. Smatrali su ovo kao neizbježnu nužnost pa su joj se i pokoravali želeći samo da se što prije svrši. Stiskali su zube, jecali i nastojali da svoje krvnike ugrizu za ruku. Neki su ipak urlali kad je prut nemilosrdno zviždao po gaćama. A kada bi ih pustili, brzo bi podizali hlače i bježali na mjesto da tek poslije osjete kako im nešto u njima gori.

Kako je koji odmicao s klupe, Marku je bilo sve mračnije u duši. Neka maglena koprena padala mu je na oči, onda ga je opet obuzimao strah, pa stid. Da pobjegne kroz vrata i da se više nikada ne pojavi u školi?! Ta mu se misao učinila kao jedini spas, kao jedina svijetla točka u ovome mraku, koji ga obuzima i u kojemu tone u nedoglednu provaliju. Bacio je pogled prema vratima. Bila su zatvorena. Evo sada će, pomislio je, i već mu se učinilo da je pošao kad su se pred njim našli krvnici. Ispružio je ruke i otimao se dok su ga vukli iz klupe. A kada su ga privodili osuđeničkoj klupi, udarao je oko sebe i oslobodio se.

— Pustite me! Pustite me! stao je očajnički vikati.
Učitelja je ovaj otpor iznenadio.

Otkud to da se ovaj usuđuje ovako opirati? I to baš on!

— Drži ga! — viknuo je učitelj i sam pošao da ga dohvati prutom. Ali ni to nije pomoglo. Kao da se u Marku budila neka nepoznata, skrivena snaga, branio se i otimao, a glas mu je drhtao u zraku:

— Pusti me! Pusti me! Ubijte me, ali ne dam!

Ova tvrdoglavost i neshvatljiva upornost još više je razbjesnila učitelja. Stao ga je tući i po rukama i po glavi, gdje god je samo stigao. A kada ga je učitelj zgrabio šakom za košulju, krvnici su ga uhvatili za ruke, okrenuli ih i položili ga na klupu. Uzalud je mahao nogama, uzalud se derao kao da ga kolju. Učitelj je sam zgrabio hlače i svukao ih.

Ali tada je širom otvorio oči, kao da je bljesnulo sunčano svjetlo. Marko nije imao gaća!

Udario ga je samo jedanput prutom i rekao:

— Marš, na mjesto!

Marko se uspravio, podigao hlače i pošao na mjesto. Nije plakao, samo su mu oči bile krvave.

Od toga dana više nikada učitelj nije postavljao zadatak o vrapcima na grani i o lovcima, a ni Marko nije više dolazio u školu bez gaća.

STRAH

Bilo je nedjeljno jutro kad sam izišao u dvorište i kad mi je mama rekla da je već vrijeme da pođem u crkvu na misu. Bio sam u novom odijelu koje sam samo blagdanom oblačio i u kojem sam se svečano osjećao.

Nedjeljno jutro nije kao svako drugo jutro. I zrak, i kuće, i sunce, pa i drveta — sve postane ljepše, iz svega zrači neka posebna blagost i dobrotu. Možda je to zbog toga što u sve uđe tišina i što sve stvari u njoj dođu do punijega izraza. Ono što običnim danom ne vidimo i što nam je strano, sada izađe pred naše oči, a da ni sami ne znamo kako.

Bio sam miran, obasjan tim jutarnjim zracima koji su tako godili, tako razvedravali. Žene su išle u crkvu i ja sam vidio kako su se i one obukle u blagdansko odijelo. Za njima su se žurile djevojke dok su ljudi išli polako kao da još imaju vremena. Mislio sam da pođem za njima nadajući se da ću na Velikom sokaku naići na nekoga od drugova. Ali mi je odjednom palo na pamet da pođem kraćim putem ispod vrtova. Zašto mi je baš ta misao došla toga trenutka, nisam ni sam znao. Nisam dugo razmišljao nego sam veselo potrčao i uskoro se našao pred širokim livadama koje su bile pod vodom. Kod granate vrbe, gdje je bio privezan čamac, nisu se igrali dječaci.

Kamo su otišli i gdje su?

Međutim, čuo sam kako neko udara sjekirom pod Švajcerovim vrtom. Nisam mogao vidjeti tko je tamo. U zvoniku je već zvonilo drugo zvono. Sjetio sam se da se moram po-

žuriti, ako želim stići na vrijeme u crkvu. Kod Švajcerova vrta je neko viknuo:

— Hej, kamo se to žuriš?

Okrenuo sam se i vidio kako se nad trščanom ogradom smije Štefanovo lice.

— Idem u crkvu — rekao sam i htio proći, a Štefan je nestao za ogradom i odmah se pojavio na pritvorenim vratima.

— Dođi da vidiš! — mahnuo je rukom i nestao u vrtu.

Preskočio sam prevaljeno drvo i ušao u vrt. Štefan je opravljao čamac.

— Hajde pomози mi pa ćeš sa mnom u čamac.

Nisam odmah vidio kako mu mogu pomoći. A onda, bio sam u novom odijelu. Ako se približim čamcu, mogu se uprljati.

Štefan je primijetio da sam pogledao u svoje hlače, pa se i sam dosjetio da mu sada ne bih mogao biti od velike koristi. Spustio je sjekiru, prešao rukom preko oznojena čela i nakašljao se:

— Zašto ga nema? Rekao je da će doći.

— Koga čekaš?

— Maldina. Nisi ga možda vidio?

— Nisam.

— Dogovorili smo se da idemo tražiti pačja jaja. On zna gdje ih ima. Jučer mi je pripovijedao. On zna gdje ima divljih pataka.

Ne obraćajući više na mene pažnju, sam je okrenuo čamac i donio vesla.

— Danas ćete ići? — pitao sam ja.

— Samo čekam da dođe Maldin.

— Jesi li već koji put tražio pačja jaja?

— Kako da ne.

Prišao sam bliže čamcu i rekao:

— Da ti pomognem.

On se uspravio, pogledao me kroz smijeh:

— Nije potrebno. Uprljat ćeš se.

Vrt je bio pun sunca i sve je u njemu mirisalo. Lako i vedro zujale su pčele, prolijetali su leptiri. Na suncu, zas-

kanih rukava i razdrljenih grudi, Štefan mi se sada učinio još višim i snažnijim. Od mene je bio nekoliko godina stariji i u kući je već obavljao sve poslove. Zbog toga je u mojim očima i važio kao valjan momak, a imao sam u njega i povjerenja. I sada, dok sam ga ovako gledao, javljala se u meni želja da i ja s njima idem po pačja jaja. Sve druge želje i misli su me napustile i jedino sam još tražio riječi da i Štefanu to dam do znanja. Ali nije bilo potrebno. Moju želju je otkrio iz moga pogleda.

— Bilo bi i za trojicu mjesta, samo se bojim da bi se uprljao. Ako zbilja želiš, idi kući pa se presvuci.

— Nije potrebno. Mogu ja i ovako. Pazit ću na sebe. Govorio sam brzo, želeći da ga uvjerim da nema smisla da odem kući i da obučem staro odijelo. A ako ću reći pravu istinu, moram priznati da bih rado skoknuo da se preobučem, ali sam se bojao da bi mogao u međuvremenu stići Maldin i da bi mogli otići bez mene. Onda sam se sjetio da sam pošao u crkvu i da bi me mama grdila što sam se vratio, a sigurno bi me i potjerala, jer je sramota da se već rano ujutro vucaram po vrtovima. U crkvu sam već i inače zakasnio, jer je odzvonilo i treće zvono.

Za mojim leđima je zašuštalo granje i kad sam se okrenuo, preda mnom je stajao Maldin. Visok, suh, u bijeloj košulji i sa zasukanim rukavima, bezazleno me gledao i šutio.

— Gdje si? — raširio je Štefan ruke.

Maldin je slegnuo ramenima:

— Evo me.

— Već sam mislio da nećeš ni doći, da si zaboravio.

— A, kako zaboravio? Kad kažem da ću doći, onda ne zaboravljam.

Njegov mi se glas učinio neobičnim. U njemu nije bilo tvrdoće ni odbojnosti. Nešto meko, dobrodušno zračilo je iz njega i budilo u meni privrženost i povjerenje. Nemarno počesljana kosa pala mu je preko čela, a oči, krupne i modre, s djetinjom odanošću gledale su u Štefana, kao da nije mogao razumjeti zašto mu prigovara kada je ipak došao.

— Drži! — viknuo je Štefan i prihvatio čamac.

Maldin se sagnuo i pomogao mu da čamac odvuku u vodu, koja se bila razlila tu pod vrtom sve tamo prema Santovu. Maldin je zagazio u vodu. Ja sam išao za njima dok su vukli čamac i nisam znao kako da pomognem. Maldin je dohvatio veslo, pogledao da li je dosta jako i obratio mi se:

— Hoćeš li s nama?

— Hoću.

— Ulazi!

Pažljivo sam ušao u čamac i sio na dasku. I Štefan je htio da uđe, ali se iz vrta čuo muški glas. Štefan je spustio veslo u čamac i nezadovoljno rekao:

— Baš sada mora vrag matori!

Kada se doziv ponovio, Štefan je viknuo:

— Evo me. Sada ću.

Onda se počeošao po zatiljku i dodao:

— Pričekajte malo da vidim što me zove.

Dok je on odlazio, Maldin je potegao lanac i bacio ga u čamac. Izašao je iz vode, a s nogu mu se cijedilo blato.

Kroz modrine su prolijetale lastavice. Iz vode je mirisala trava. Iznad vrtova, kroz grane, bijeljele su se kuće, a iznad krovova razmatao se dim. Uskoro se vratio Štefan i mrzovoljno rekao:

— Ne mogu ići. Imam posla. Čuli ste da me je stari zvao. Moram mu nešto pomoći. Ni nedjeljom mi ne da mira.

Po svemu se vidjelo da mu je bilo krivo što ne može s nama. Čelo mu se smrknulo, a na licu nije više bilo one prijašnje vedrine. Bilo mi je žao što ga je otac zvao. Tako bih volio da i on ide s nama!

— Idite sami — rekao je preko volje.

Maldin je pognuo glavu kao da nešto razmišlja. Učinilo mi se kao da je odsutan. Iznenada me je pogledao ispod oka.

— Ja ću drugi put — dodao je Štefan i okrenuo se. — Kad se vratite, privežite čamac ovdje.

Maldin je lijevom nogom stao u čamac, a desnom se o-tisnuo. Čamac se zaljuljao. Ja sam se uhvatio za dasku da održim ravnotežu. Maldin je zabadao veslo u vodu i mi smo tako ugodno klizili kroz rijetku travu. Pored velike i razgranate vrbe pošli smo prema kanalu gdje smo tako često

udicama hvatali crvenperke. S desne strane kanala, prema Santovu, uzdizala se visoka trska, a ponegdje se nad vodom javljao šaš. Uz kanal nizalo se i pruće.

U početku voda je bila dosta plitka, ali što smo dalje odmicali, bivala je sve dublja. Maldin nije više dosizao dno nego je sio na vrh čamca i veslao. Gledao sam kako mu se napinju mišići i kako se iza vesala stvaraju krugovi. Sunce je sjalo, i sve je posebno blistalo. Tamo iza trske jasno sam razabirao i katoličku i pravoslavnu crkvu. Tamo je Santovo.

Dok je Maldinu curio znoj sa čela, lice mu je postajalo sve crvenije. Ništa nije govorio, samo je veslao. Učinio mi se sada drukčijim nego što je bio pod vrtom. Postao mi je stran i čudan. Na mene se nije ni osvrtao kao da me nije ni bilo. Njegova šutnja je na mene mučno djelovala i primorala me da mu još više obratim pažnju. Odjednom sam se sjetio, kako se pripovijedalo, da baš nije posve normalan i da ima padavicu. Iz dna duše sam zaželio da mi nešto kaže, da progovori. Kad bi bilo što rekao, bilo bi mi lakše i možda ne bih vjerovao u ono, što se o njemu pripovijedalo. Počeo sam se kajati što nisam otišao u crkvu i što sam zaželio da idem po pačja jaja. Bacio sam pogled prema selu da vidim koliko smo se udaljili. Potom sam pogledao u vodu da ustanovim koliko je duboka. On, kao da je primijetio da se uznemirujem, prestao je veslati i nasmijao se. Lice mu je opet postalo blago, kao ono pod vrtom, iz očiju mu se odražavala blagost i dobrotu. Stavio je veslo u čamac, sagnuo se i, sastavivši dlanove, izbacivao je vodu koja je kroz neprimjetne pukotine nacurila. S njegovih prilično širokih dlanova poletio bi mlaz i rasuo se po zraku u krupnim kapljicama koje su u sunčevu svjetlu sličile na otkinute i zaokružene plamičke, što su kao sitni kamenčići padali u vodu.

Osjetio sam olakšanje i činilo mi se da sam se prevario kad sam malo prije pomislio da bi mi Maldin mogao nešto neprijatno učiniti. Nisam se mogao sjetiti da je neko pripovijedao da mu je Maldin nanio neko zlo. Možda i nije istina da ima padavicu. Možda su samo zlobni jezici tako govorili. Ali zašto bi bili zlobni? Sumnja je ušla u moje misli i nikako je nisam mogao odstraniti. Pažljivo sam pratio svaki pokret

njegovih ruku i nadao se da ću u njima možda nešto otkriti. Ali Maldin je tako mirno i sabrano obavljao svoj posao da sam postao slobodniji i da me je strah napustio. Iznad nas je proletjela roda razmahujući širokim krilima i spustila se u vodu kod kanala. Negdje je pukla lovačka puška i odjek je došao do nas, ali je bio nekako mukao i nije došao do puna izraza.

— Sada ćemo skrenuti ovamo — pokazao je Maldin rukom. — Tamo će biti pačjih jaja. Tamo ima gnijezda.

— Da li si već bio ovdje? — pitao sam ga i bilo mi je milo što se najzad prekinula šutnja i što se mogu s njim razgovarati.

— Bio sam prošle nedjelje.

— Da li si našao?

— Jesam. Tamo je dosta duboko i bez čamca se ni ne može. Da je plitko, već bi se dječurlija dovukla ovamo.

— I drugi dolaze?

— Dolaze čamcem.

— Misliš da bismo nešto mogli naći?

— Ne znam. Vidjet ćemo. Nadam se da nas nije nitko pretekao.

Maldin je prihvatio veslo i čamac je brže klizio kroz ustajalu zelenkastu travu i vodu. U nosnicama sam osjećao njen miris. Zasukao sam rukav i zamočio ruku u vodu. Između prstiju ostajao je svjetao trag ispunjen svježom bjeelinom koja mi je neobično godila. Odjednom sam osjetio da je čamac počeo po nečemu teže kliziti i da je stao. Maldin je veslom dosego zemlju i uspravio se.

— Nasjeli smo. Ovdje je pliće — rekao je i uzdahnuo.

Misleći da ćemo lako preći preko plićaka, jače je upro veslom, ali se čamac nije ni pomakao. Što više, još jače smo nasjeli.

— Ne ćemo moći — primijetio sam i pogledao Maldina.

— Hoćemo! — dodao je on, a po načinu kako je te riječi izgovorio, vidio sam da je posve uvjeren u ono što govori. Međutim, sve njegovo nastojanje bilo je uzaludno. Veslo se zabilo u zemlju, mišići su na Maldinovim rukama nabrekli, krv mu je udarila u lice. Što je bilo manje izgleda na

uspjeh, bivao je sve uporniji. Odjednom mu se okliznula no ga i koliko je dug opružio se u čamcu. To ga je još više raz ljutilo. Mokar i poderanih hlača na desnom koljenu, skočio je u vodu i dohvatio čamac. Na usnama mu se pojavila krv. Meni se učinilo da se s njom pomiješala i bijela pjena. I ta pjena pomiješana krvlju odjednom mi je probudila jezovitu misao da će ga sada uhvatiti padavica. Dah mi je zastao, a srce mi je naglo udaralo. Ako padne u vodu i počne se trzati, gotov je! Voda će mu udariti u usta i ugušit će ga. Udavit će se tu pred mojim očima. Neću mu se smjeti približiti da mu pomognem, jer je mnogo jači od mene pa bi me još mogao zagnjuriti u vodu. A da skočim iz čamca i da se pokušam spasiti, bilo bi uzaludno. Malo dalje upao bih u duboku vodu i u njoj bih se mogao udaviti, jer bi mi bilo nemoguće plivati kroz vodu punu trave. Sjetio sam se da sam na svu nesreću u novom odijelu. Da vičem u pomoć, bilo bi uzaludno, jer je selo daleko i nitko me ne bi ni čuo.

Pogled mi je počivao na Maldinu. Tako jasno sam vidio kako mu se krv cijedi preko brade. U sunčevu svjetlu činila mi se još crvenijom. U dnu duše sam se zavjetovao da nika da više neću ići po pačja jaja, ako se samo sada spasim.

Maldinu je uspjelo da pomakne čamac i da ga potisne preko plicaka. Kada je opet zaveslao, sio je na dasku i nas mijao se:

— Jesi li vidio da smo prešli!

U tim riječima bilo je toliko samouvjerenja i ponosa.

— Kad kažem da se može, onda se može! — nastavio je on dok smo izbijali na čistinu.

Htio sam ga upozoriti da mu krv curi po bradi, ali je nesvjesno prešao rukom preko čela da obriše znoj pa se dotaknuo i brade. Na ruci mu je zablistala krv.

— Valjda sam se ogrebao — primijetio je i nije više na nju obraćao pažnju.

Dok je nad nama blistalo široko nebo i u njemu prolijetale crnokrile lastavice, želio sam da mu predložim da se vratimo prema selu. Ali riječ mi nije mogla na usta. Bojao sam se da bih ga mogao uvrijediti i da bih izgubio naklonost koju je do sada pokazivao.

Kad sam se okrenuo, vidio sam kako se nad seoskim kućama isticao viti crkveni toranj. Izgledao je kao da gori u jakom crvenom plamenu koji biva sve veći, sve obuhvatniji. Nad njim, na samome križu, stajala je na jednoj nozi roda i mirno gledala nekamo u daljinu. I opet sam se sjetio da me je mama poslala u crkvu na misu i da je uvjereni da sam i otišao. Koliko li može biti sati? Misa se već davno završila, svi su se vratili stojim kućama, a mama i mene očekuje. Kako bi bilo dobro da sam je poslušao, kako bi mi sada bilo lako pri duši. Kad vidi da me još nema, poći će da me traži i raspitivat će se gdje sam. Nitko joj neće znati odgovoriti osim Štefana, a tko zna hoće li joj pasti na pamet da ode do njega. Možda je i on nekamo otišao poslom pa bi joj i taj trud ostao uzaludan. Što li ću joj reći kad se vratim, kako će me dočekati?

Briga mi je lijegala na srce i mukao bol razlivao se mojom nutrinom. Kako li sam toga trenutka sa čežnjom gledao prema selu čije su se kuće bjelasale u daljini.

Iz misli me je prenuo Maldinov glas:

— Zar te nešto boli? — pitao me je blago.

Njegovo me je pitanje iznenadilo.

— Ne boli me — odvratio sam naglo. — Nije mi ništa.

Vlastiti glas učinio mi se stran i nepoznat.

Njegovo me je pitanje uplašilo. Uplašilo me što je primijetio da se u meni nešto zbiva. A to je za mene bilo dosta da pomislim, kako bi on mogao naslutiti zašto sam neraspoložen i kakvim se mislima bavim. To bi za mene bilo još gore, jer bih ga mogao podsjetiti na njegovu bolest, a to ga nikako ne bi moglo obradovati. Tko zna kako bi na njega moglo djelovati!

Nisam smio da ga otvoreno pogledam, bojao sam se da bi mi iz pogleda mogao pročitati što sam pod svaku cijenu htio da sakrijem. Sjetio sam se kako je baka jednom zgodom govorila da padavičari nisu kao drugi svijet i da mnogo toga znaju što je drugima sakriveno. Nije li možda i Maldin takav, nije li već ušao u tajnu mojih misli? Ali došla je druga misao i tješila me. Da je padavičar, zar bi se usudio da ide na vodu i zar ne bi bio svjestan da bi mu se na njoj

mogla dogoditi nesreća? Zar bi mogao biti toliko nesmotren, pa čak i lud, da se izlaže ovakvim opasnostima? Ova me misao utješila. Onaj mrak, koji me je ispunio svojom težinom, polako se razilazio i bilo mi je lakše. Sve je oko mene postalo svjetlije i vedrije. Vidio sam kako je voda posve bistra, i samo se dno vidi. U njoj se ogleda nebo sa tankim i prozirnim bijelim oblačićima. Tada sam tako jasno osjetio kako je lijepa priroda i kako može biti vedar život kad nam je srce oslobođeno briga i kad u njemu nema zla predosjećanja. Tog trenutka došlo mi je da zaklikćem od olakšanja i sreće. Ali sjetio sam se i toga da bolesnik obično ne misli rado na svoju bolest i da se radije bavi s drugim stvarima. To sam primijetio kod svoga djeda kada je bio bolestan i kada je umirao. Nije li možda tako i s Maldinom? Zar i on možda ne bježi i od same pomisli da je bolestan i tako samog sebe želi obmanuti? Svjetlo je u meni opet nestajalo, polako se gasilo pred tom mišlju koja je bila tim uvjerljivija što sam joj se više predavao.

Prenuo me je Maldinov glas;

— Voliš se voziti čamcem?

— Volim — odgovorio sam, premda mi nije bilo do vožnje.

— Drugi put ću te opet povesti. Hoćeš li sa mnom?

Nije mi preostalo drugo nego da kažem:

— Hoću.

Bio sam posve svjestan da me nitko više ni pod koju cijenu ne bi mogao nagovoriti da pođem s njim. Glas mi je drhtao i učinio mi se neuvjerljivim. Bojao sam se da bi on to mogao opaziti pa sam nastavio nastojeći da budem što uvjerljiviji:

— Ovako daleko još nisam išao.

— Nije te nitko poveo?

— Nije. Ne daju čamac. Bio sam samo na kanalu. Do njega smo gazili. Hvatali smo crvenperke.

— Na udicu?

— Da.

— Nije to ništa. Udicom možeš malo uhvatiti. Imam druge sprave. Vidjet ćeš. Pokazat ću ti. Prošle nedjelje sam

nahvatao pun košar riba. Treba znati gdje ih ima i kako se hvataju. Bez toga nema ništa. Ići ćemo sami. To je najbolje. Kada nas ima mnogo, obično nema uspjeha. Naučit ću ja tebe, vidjet ćeš. Bit će ribe koliko ti srce zaželi. Ja baš ne volim da je jedem. A ti?

— Volim ispečene na masti i to one sitne crvenperke.

— Te su dobre.

— Neki dan uhvatio sam petnaest komada. Mama ih je ispekla. Bile su dobre. I kosti se mogu jesti.

— Uхватit ćemo i većih. Znam gdje ima šarančića, štu-ka i kućina. Drugi ne znaju.

— Mene je opet zazeblo u srcu.

Eto, baka će ipak biti u pravu. Sam priznaje da zna što drugi ne znaju. Pogledao sam ga ispod oka, kradom, da ne bi opazio da ga promatram. Ali na njegovu licu je počivao mir, neka neiskazana dobrota zračila se s njegovih obraza. Pa i oči su mu bile vedre, nasmijane.

Nikako nisam mogao shvatiti da je mogao biti ovako miran, ako je svjestan svoje bolesti. Odakle mu taj mir, ta vedrina? Sjetio sam se sada i Štefana. Kako me je mogao pustiti da idem s Maldinom, ako mu je poznato kakvu ima bolest? Zar je možda i sam na to zaboravio? Ili ga je spriječio očev poziv?

Maldin je prestao veslati.

Nešto je pažljivo prisluškivao.

Okrenuo sam se.

Stigli smo do šaša. Iza njega se uzdizala trska. Uz nju nekoliko vrba nagnulo se nad vodom. S grana su poletjele vrane. Čamac se zaustavio. Maldinovo se čelo namrštilo. Ustao je i nastojao da nešto vidi preko šaša. I sâm sam pogledao u istom pravcu. Iznad šaša se rasprostiralo nebesko plavetnilo i osim njega se nije ništa vidjelo. Vrbe su mi se učinile same i napuštene. Na njihovim granama se nisu crnjela gnijezda.

— Netko je već ovdje prolazio — zaključio je Maldin.

Ispružio je ruku i pokazao:

— Evo, vidi se trag. Tko je to mogao biti?

Posve lijepo se vidjelo kako je šaš povijen i da je prolazio čamac. Trag je bio prilično svjež.

— Da nije koji lovac? — primijetio sam.

— Lovac? Hm!

— Možda i oni ovamo dolaze.

— A što će ovdje?

— Ne znam.

— Mislím da neće biti. Ovdje nema zečeva. Netko je išao po jaja.

Dok je promatrao trag čamca, slučajno sam se okrenuo i pogledao u nebo. Od Santova je dolazio oblak. Kao velika crna ptica sa širokim krilima polako je plovio i sve više se širio. Na mirnoj površini vode osjetio se dah vjetra. Učinilo mi se kao da je voda zadrhtala i da se namreškala. I na vrbi se pomaknulo lišće. Uskoro je oblak pokrio sunce i odjednom je okolo mene sve postalo drukčije. Kao da je neko ugasio magično svjetlo, voda je potamnijela, šaš se pognuo nekud žučkast i siv, a s Maldinova lica je nestalo sjaja. Ona ljepota, koju je sunce udahnuo u svaku stvar, nestala je i predmeti su postali posve obični, napušteni. Pogledao sam prema selu. Na jednoj kući klepetala je roda, a to je klepetanje bilo muklo i glas se razbijao i gasio nad vodom. Kada je Maldin opet zaveslao, kaplje su padale kao da su od olova.

Htio sam predložiti da se vratimo, ali sam vidio da Maldin uopće ne obraća pažnju na ovo što se oko nas događa. Potjerao je čamac u šaš nastojeći da dođemo do trske.

— Tko je samo ovdje mogao biti, da mi je znati! — govorio je sam sebi. — Tko je već nanjušio gdje ima jaja? Ništa se ne da sakriti.

U trsci smo našli gnijezda, ali prazna. Nadao sam se da ćemo se sada vratiti, jer jaja nema, ali je Maldin drukčije mislio.

— Ovdje su me okrali! Neka im! Ali znam ja drugo mjesto. Tamo nisu mogli doći.

Glas mu je bio hladan i ogorčen.

Vrhovi trske su se povijali. Vjetar je postao jači i šumio je oko nas kao da i on nešto traži. Njegov šum tako je tajanstveno obuzimao i trsku i šaš da sam se osjetio osamljenim

i da me je obuzimala jeza. Pogledao sam prema selu. Kuće su postajale tamnije i manje kao da su se povukle u se. Crkveni zvonik je stršio u visini, okolo njega se savijao oblak, sve gušći i teži.

— Bit će kiše! — upozorio sam Maldina.

Tek tada se osvrnuo oko sebe i pogledao oblak:

— Moglo bi biti kiše! I vjetar duše.

— Mogli bismo se vratiti — usudio sam se ja.

On je bacio pogled na nebo i odmahnuo rukom:

— Nije to ništa. Nije mene jedanput uhvatilo nevrijeme na vodi.

Kao da nešto snuje, dodao je:

— Ipak se ne bismo smjeli vratiti bez jaja.

— Možda bi bilo bolje da dođemo drugi put. Vjetar sve jače duše. Teško ćemo se vratiti. Bit će ti teško veslati. Gdje ćemo se skloniti?

Počeo se iza uha:

— Što, zar se bojiš?

— Ne, ne bojim se — slagao sam i pogledao u svoje odijelo.

— Ni ja se ne bojim. Čega bih se bojao? Ja još volim kad je ovako.

Lice mu se promijenilo.

Neko čudnovato svjetlo ušlo mu je u oči. Činilo mi se da se tek sada u njemu počelo nešto skriveno buditi.

U daljini, kao iz neke dubine, zagrmjelo i kao da se nešto vrlo teško i crno lomi u oblacima, mučno se probijalo i sve oko sebe potresalo. Kada bi nastala tišina, neka slutnja ispunila bi zrak i upijala se u moju nutrinu. Onda bi vjetar projurio tamo prema velikom kanalu.

Počeo me hvatati strah da se nećemo moći vratiti i da ću pokisnuti. Kakvo će mi biti odijelo, kako ću izgledati? Ako je mama doznala da sam otišao s Maldinom, što će uraditi, kako će se brinuti? Što će mi reći kada dođem kući? A otac? Na to nisam smio ni misliti. On će izvući iz hlača kaiš i što budem dobio, tim se nikome neću moći pohvaliti.

Sijevnula je munja, tako jako je sijevnula da su sve stvari oko nas bile osvjetljene kao da ih je neko prelio bijelim

plamenom. Opet je zagrmjelo, a tutanj i lomljava valjali su se prema Kolutu, susjednom selu.

Sjetio sam se kako nam je učitelj govorio da za vrijeme nepogode nije dobro stajati na otvorenom mjestu, jer bi nas mogao pogoditi grom. Maldin je stajao uspravan i ponosan kao da je svemu htio prkositi, kao da se htio s grmljavinom uhvatiti u koštac. Vjetar mu je zamrsio kosu i suludo se njom igrao, dok se razdrljena košulja tresla kao da će pole-
tjeti.

— Idemo kući! — rekao sam drhtavim glasom i bio sam spreman da zaplačem. Da sam bio u starom odijelu i da voda nije bila ovako duboka, skočio bih u nju i pobjegao pa bilo što bilo. Ali ovako? Sjedio sam kao prikovan i nisam znao što da uradim.

— Kako kući? Sada je najljepše! Ha, ha, ha! — smijao se Maldin neobičnim glasom, a žile su mu nabrekle na vratu. Zamahnuo je veslom da je na sve strane letjela voda. Čamac je pojurio, ali vjetar nije dao naprijed i nemilosrdno je šibao po licu i po rukama. Maldin je upro svom snagom kao da je htio pokazati da će i sam vjetar svladati. Nebo je nad nama bilo pokriveno teškim crnim oblakom koji je zatvorio cijeli vidik i valjao se spuštajući se sve niže. Kuće više nisam vidio, a i crkveni toranj se izgubio u oblaku. Čamac se sve jače ljuljao, voda je zapljuskivala prijeteći da ga svega napuni. Kada bi Maldin podigao veslo, vjetar bi naglo raznio kaplje i upleo se u granama pognutih vrba koje su se sada u strahu tresle. Samo da mi se danas dokopati suhe zemlje, nitko me više ne bi mogao nagovoriti da pođem po pačja jaja. Kad smo ipak uspjeli da dođemo do kanala, bilo mi je lakše. Voda ovdje nije tako duboka i nema opasnosti da se udavim. Ako Maldina i uhvati padavica, skočit ću iz čamca ne mareći za novo odijelo.

Stigli smo do vrbe i stali. Bili smo malo zaklonjeni i vjetar je oko nas ljutito zviždao kao da se ljutio što nas nije uspio prevrnuti. Maldinu su se naglo dizala i spuštala prsa dok su otvorena usta požudno srkala zrak. Mišići na rukama su podrhtavali dok mu je lice bilo obliveno crvenilom.

Kada je malo odahnuo i došao k sebi, okrenuo se prema meni i nasmijao se:

— Da li si vidio kako se vesla? A? Što sam ti kazao? A ti se uplašio kao da ćemo se podaviti. Baš si mi ti neki junak!

— Da — prihvatio sam. — Tebi je lako, ali ja sam u novom odijelu i novim cipelama!

On me je tek sada bolje pogledao i, kao da se čudi, dodao:

— Pa što si oblačio novo odijelo?

Slegnuo sam ramenima i nisam mu odgovorio.

— Tko je još oblačio novo odijelo kad je išao po pačja jaja? Evo vidiš kakav sam ja. Uvijek treba obući staro odijelo. Tada se ne moraš bojati nepogode.

Nisam mu htio govoriti da danas uopće nisam ni sanjao da ću ići po pačja jaja i da sam pogriješio što sam ispod vrtova pošao u crkvu.

Na licu sam osjetio nekoliko kapi kiše. Osjetio sam kaplje i na rukama. Bile su krupne i hladne. Uto su u zvoniku zazvonila zvona. Okrenuo sam se i slušao. Zvukovi su se teško otkidali, kao da im se nije dalo van, ali kada bi se otkinuli, valjali bi se u oblake koji su ih halapljivo gutali. Zvona su mi se učinila kao djeca, koja su se rasplakala i pred nečim strašnim očajno zovu u pomoć. Ovakvi zvukovi zvona uvijek su cijelo selo ispunjali stravom i mučninom iščekivanjem nečega strašnog što prijeti da se sruči na glavu. Zadržtao sam kao da ti očajni zvukovi ulaze u svu moju nutrinu i svu je zamračuju. Pomislio sam da bi mogao i led pasti i to me je još više uplašilo. Na vodi sam opazio krupne kaplje kiše. Koso su slijetale i kao kamenčići padale su sve brže i brže. Selo je već bilo u vlažnoj polutami i tamo je već zacijelo udario pljusak. Iako smo se sklonili pod vrbu i nadali se da ćemo biti zaštićeni, kaplje su šuštale u granama i sve jače su se slivale po mojoj glavi i novom odijelu. Postalo mi je jasno da se neću moći zaštititi i ta je spoznaja u meni otvarala pustoš i prazninu. Nada da ćemo sretno stići do sela naglo se gubila, napuštala me da ostanem sam sa svojom brigom. Glava mi je već bila mokra, kroz odijelo je probijao

pljusak, a ja sam izgubljeno gledao kako su mi i cipele već pune vode. Maldin je uzeo dasku na kojoj je sjedio i pružio:

— Evo ti. Pokrij glavu.

Odmahnuo sam rukom:

— Sada mi već nije potrebna.

Glas mi je bio pun gorčine, u prsima se nešto bolno skupljalo. Došlo mi je da zaplačem, ali sam se ipak svladao. Suze su mi se skupljale u očima. Maldin je bio sav mokar. Kosa mu se zalijepila za čelo. Košulja se pripila uz tijelo, a iz nogavica mu se cijedila voda. I on se zamislio i gledao prema selu. Čamac se ljuljao, vjetar je još šibao po granama. Zvona više nisu zvonila i samo još u daljini se čula grmljavina. Tamo, nad Santovom, ukazao se krajičak vedra neba. Toga trenutka postalo je svjetlije, ali svjetlo nije ulazilo u moju nutrinu. Sve moje misli bile su sada kod kuće. Što će mi mama reći kad me ugleda? Kako će me dočekati? Koliko sam prije želio da se vratimo, da što prije budem na suhom, sada mi se nije žurilo. Gledao sam u svoje odijelo i bilo mi ga je žao.

Pod vrtom se čuo zvižduk.

Obojica smo se okrenuli. Neko nam je mahao rukom.

— Tko je to? — pitao je Maldin.

— Čini mi se da je Štefan.

Stavio je ruku nad oči i bolje pogledao.

— Bit će da je on. Valjda nas traži. Možda mu je potreban čamac. Što misliš? Da krenemo?

— Meni je svejedno — rekao sam i snuždio se.

Maldin se otisnuo veslom od vrbe i čamac je krenuo. Talasi više nisu bili kao prije. Zapljuskiivali su čamac i povlačili se ogrnuti vlastitom bjelinom. Bilo je hladno. Na rukama se ježila koža. Pod vrtovima sam već jasno raspoznavao topole i jablane. Prepoznao sam i Štefana. Nije više mahao rukom. Stajao je na istom mjestu i gledao prema nama. Bojao sam se da ću uz njega ugledati i mamu. Ali nje nije bilo.

Kada smo se približili, Štefan je viknuo:

— Gdje ste?

— Evo nas — odgovorio je Maldin.

— Zar niste vidjeli da se sprema nepogoda? Vikao sam ali valjda niste čuli.

Čamac je pristao uz suho. Štefan je izvukao lanac i pategnuo. Maldin se uspravio i rukom prešao preko čela.

— Da li ste što našli? Gdje su jaja? — pitao je Štefan.

— Ništa — odmahnuo je rukom Maldin.

— Zar nije bilo?

— Nije. Neko nas je pretekao.

— Dobro je što ste došli. Stari je već pitao gdje je čamac i ljutio se.

Okrenuo se prema meni i raširio ruke:

— A kako ti izgledaš? Mokar si kao miš. Da se niste prevrnuli?

— Nismo — rekao je Maldin i spustio veslo u čamac.

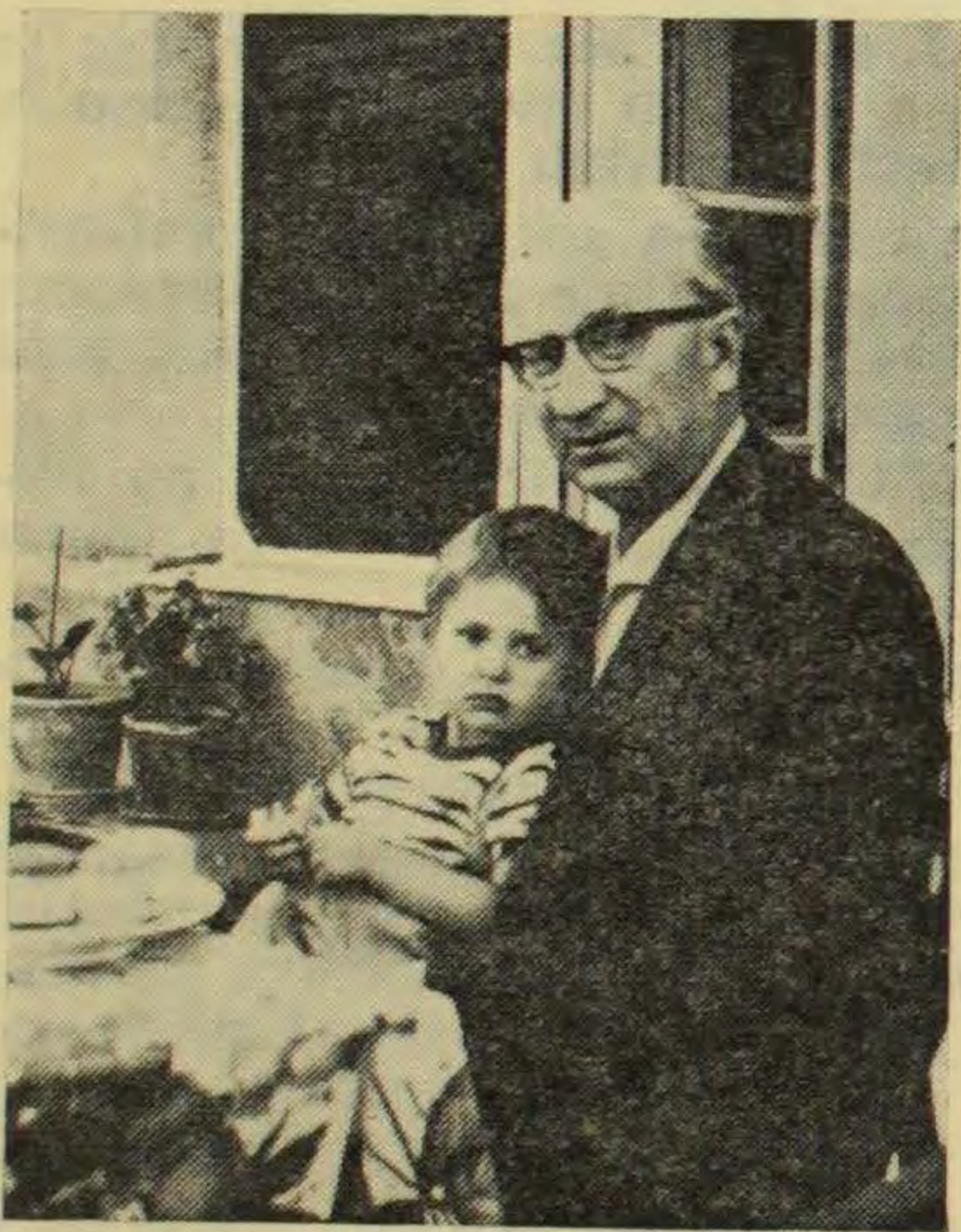
Ustao sam i polako izašao iz čamca. Bit će da sam jedno izgledao kada mi se Štefan od srca smijao. Snuždeno sam ga pogledao i rekao:

— Da li me je tražila mama?

— Ne znam. Nisam je vidio. Kod mene nije bila.

Pognuo sam se i pošao bez riječi. Činilo mi se da nosim veliki teret na leđima. Nisam se osvrtao ni desno ni lijevo. Ne pitajte kako mi je bilo kad sam došao kući!

O PISCU OVE KNJIGE

ANTE JAKŠIĆ ide u generaciju onih naših hrvatskih književnika — kako se mi najradije izražavamo — između dva rata. U tom dosta plodnom razdoblju za našu književnost on se pojavio, izgradio i afirmirao.

Ante Jakšić stvara skoro 40 godina. Prvu je pjesmu objavio u gimnazijskom listu »Travničko smilje« 1929. Od tada pa sve do sada on neprestano pjeva pjesme i piše pripovijesti, novele, romane, prikaze i članke. Neumoran od svoje 17-te godine. Njegove radove susrest ćemo po gotovo svim našim književnim listovima i edicijama (Hrvatska revija, Hrvatska prosvjeta, Luč, Obitelj, Krijes, Mladost, Klasje naših ravni, Subotičko kolo, Subotičke novine, Crkva u svijetu, Telegram i dr.; u kalendarima Danica (Zagreb), Subotička Danica, Kalendar sv. Ante itd.

Prelistamo li objavljena djela A. J., odmah ćemo zapaziti da je on u prvom redu izraziti lirik. I to ne samo u stihu, nego i u prozi.

Do sada je objavio 9 zbirki lirskih pjesama: *Biserni đerdan* (Sombor 1931), *U dolini zaborava* (Zagreb 1936), *Zov proljeća i mladosti* (Travnik 1938), *Pod sapetim krilima* (Tuzla 1941), *Elegije* (Subotica 1954), *Pred vratima tišine* (Zagreb 1963) i *Pjesme o Sinu Čovječjem* (Zagreb 1965).

Sva njegova lirika odiše intimnim nadahnućem, kristalnom bistrinom, neposrednošću pjesničkog izraza, konkretnim proživljenim sadržajem i ustaljenom tradicionalnom formom. Iako izgrađivana u dugom vremenskom razdoblju, nosi pečat neprekinutog kontinuiteta, zaokruženosti i cjeline. To će još više doći do izražaja kad objavi i ostale zbirke pjesama koje su dovršene i čekaju trenutak tiskanja.

Urođeni lirizam prenio je on i na svoja prozna ostvarenja. To je u prvom redu lirski roman *Marija* (Zagreb 1937), zatim dru-

ge novele i pripovijesti. Isto se može reći i za njegove objavljene romane: *Šana se udaje* (Zagreb 1943), *Maturant* (Osijek 1944), *Pod teretom ljubavi* (Osijek 1944).

Kao predmet svoje proze A. J. uzimlje lica i situacije koje je susreo u svojoj životnoj praksi, a naročito one koje je ponio iz svoje rodne Bačke, iz sredine naših hrvatskih Šokaca.

Sveukupna proza Ante Jakšića nosi na sebi oznake realističkog opisa koji lirsko ruho neobično približuje zdravom životnom proživljavanju. On nas lagano vodi opisanim stazama, dok nam cijela slika ne zasja u svom zaokruženom totalitetu.

Zbirka pripovijedaka *POVRATAK U DJETINJSTVO* i po svojem sadržaju i po načinu izražaja uklapa se u zajedničku cjelinu njegovih proznih ostvarenja.

Građa svih 6 pripovijesti uzeta je iz vremena osnovnog školovanja pisca u rodnom mjestu. Pretežnim dijelom ima autobiografski karakter. Ona je uistinu povratak u rano djetinjstvo pisca.

Realnost opisa je prva vrijednost ovih pripovijesti. Pisac tu opisuje jednostavne situacije. Povezuje uz radnju i opis prirode, ali bez duljeg zadržavanja. Ne ulazi u dublju psihološku analizu, osim djelomično u pripovijesti *Lančić*. Piše tečno i stilski jasno. Ne zapliće se i ne umara.

Najuspjelija je u ovoj zbirci pripovijest *Lančić*, zatim *Učiteljica*, pa *Strah*, onda podjednako *Nove cipele* i *Torba*, i na kraju *Osam vrabaca*. Prve tri pripovijetke izdižu se svaka svojim posebnim etičkim sadržajem, koji nije isforsiran. Pripovijest *Nove cipele* više je etnološkog karaktera, opis sajma i sela.

Ovom zbirkom pripovijesti Ante Jakšić samo prosljeđuje svoj prozni opus. Mnoga njegova prozna ostvarenja čekaju mogućnost objavljivanja.

Kroz pet i po decenija života (r. 22. IV 1912. u Bačkom Brijevu) autor je poklonio hrvatskoj književnosti četiri desetljeća. Pisao je i piše ustrajno, ali tiho. Po karakteru je miran i nenametljiv, blag i susretljiv. Ubrajamo ga među one hrvatske pisce koji su neumorno i s ljubavlju orali naše plodne književne oranice u nadi obilne književne žetve.

Objavlivanjem pripovijesti *POVRATAK U DJETINJSTVO* Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda započinje izdavanje nove serije domaćih i stranih pripovjedača. Ujedno želi izraziti Anti Jakšiću predčestitku za skorbu 40-godišnjicu književnog rada.

(Travanj 1968)

Mirko Validžić

SADRŽAJ

Lančić	5
Torba	27
Nove cipele	41
Osam vrabaca	49
Strah	64
Učiteljica	76
O piscu ove knjige	93

zkvh.org.rs

CROATICA

BIBLIOTECA

ZKVH SUBOTICA

K

JAK

p